

Masarykova univerzita
Fakulta sociálních studií
Katedra psychologie

Bakalářská práce
Obor psychologie

**SOUVISLOST MEZI OSOBNOSTNÍMI CHARAKTERISTIKAMI A
PARTICIPACÍ VE SPORTOVNÍCH AKTIVITÁCH U
PATNÁCTILETÝCH ADOLESCENTŮ**

Vypracovala: Eliška Maříková

Vedoucí práce: Mgr. Jana Řehulková

Brno
2010

*Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační
zdroje uvedla v seznamu literatury.*

V Brně 5. května 2010

Ráda bych poděkovala své vedoucí paní Mgr. Janě Řehulkové za její trpělivost, rady, připomínky a ochotnou spolupráci, která mi pomohla při psaní této práce. Děkuji také Mgr. Stanislavu Ježkovi, Ph.D. za užitečné rady v oblasti statistického zpracování dat. Rovněž bych chtěla poděkovat zaměstnancům Institutu výzkumu dětí, mládeže a rodiny a studentům magisterských programů psychologie Filosofické fakulty a Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, kteří se podíleli na sběru dat v rámci projektu ELSPAC u patnáctiletých adolescentů, za poskytnutí dat pro účely mojí práce.

Obsah

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 ADOLESCENCE	10
1.1 FORMOVÁNÍ IDENTITY PODLE E. H. ERIKSONA	10
1.2 IDENTITA V POJETÍ J. MARCII	11
1.3 IDENTITA A ROZVOJ ABSTRAKTNÍHO A SYMBOLICKÉHO MYŠLENÍ	11
1.4 IDENTITA A PŘIJÍMÁNÍ SOCIÁLNÍCH ROLÍ	12
1.5 IDENTITA A TEORIE POLE	12
1.6 ADOLESCENT JAKO TVŮRCE VLASTNÍHO VÝVOJE A IDENTITY	12
2 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY	13
2.1 FUNKCE A BENEFITY PARTICIPACE VE VOLNOČASOVÝCH AKTIVITÁCH	13
2.1.1 BENEFITY PARTICIPACE VE VOLNOČASOVÝCH AKTIVITÁCH U ADOLESCENTŮ	14
2.1.2 BENEFITY PARTICIPACE VE VOLNOČASOVÝCH AKTIVITÁCH V PRACOVNÍM PROCESU	14
2.2 RIZIKA SPOJENÁ S PARTICIPACÍ VE VOLNOČASOVÝCH AKTIVITÁCH	15
2.3 KONTEXT PARTICIPACE VE VOLNOČASOVÝCH AKTIVITÁCH	15
2.3.1 KONTEXT VÝBĚRU VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT	16
2.3.2 NÁPLŇ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT	18
2.3.3 KVALITA VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT	19
2.4 ČLENĚNÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT	19
2.4.1 ČLENĚNÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT DLE DUMAZEDIERA	19
2.4.2 ČLENĚNÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT DLE MAHONEYHO, LARSENA, ECCLES A LORDA	20
2.4.3 ČLENĚNÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT DLE BARNETTA	20
2.4.4 ČLENĚNÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT DLE WILKINSONA A HANSENA	20
2.4.5 ČLENĚNÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT DLE NĚMCE	21
2.4.6 ČLENĚNÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT DLE HOFBAUERA	21
3 OSOBNOST	22
3.1 SPOLEČNÉ ZNAKY OSOBNOSTI NAPŘÍČ DEFINICEMI	22
3.2 KONSTITUTIVNÍ CHARAKTERISTIKY OSOBNOSTI	23

3.2.1	ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY OSOBNOSTI PODLE H. THOMAEHO	23
3.2.2	KLÍČOVÉ CHARAKTERISTIKY OSOBNOSTI PODLE REJNVALDOVÉ	23
3.2.3	MODEL OPTIMÁLNÍ OSOBNOSTI R. W. COANA	24
3.2.4	DYNAMICKÉ RYSY PSYCHICKÉ VARIABILITY OSOBNOSTI PODLE O. MIKŠÍKA	24
3.2.5	FAKTORY OSOBNOSTI R. B. CATTELLA	24
3.2.6	VELKÁ PĚTKA (BIG FIVE – NEOPS)	25
3.3	MOŽNOST ZMĚNY OSOBNOSTI	31
4	<u>SPORTOVNÍ AKTIVITY</u>	31
4.1	BENEFITY SPOJENÉ S PARTICIPACÍ VE SPORTOVNÍCH AKTIVITÁCH	32
4.2	RIZIKA SPOJENÁ S PARTICIPACÍ VE SPORTOVNÍCH AKTIVITÁCH	32
4.3	SPORTOVNÍ AKTIVITY JAKO SOUČÁST VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT	33
4.4	DĚLENÍ SPORTOVNÍCH AKTIVIT	34
5	<u>SOUVISLOST OSOBNOSTNÍCH CHARAKTERISTIK A PARTICIPACE VE SPORTOVNÍCH AKTIVITÁCH</u>	35
5.1	NEUROTICISMUS A PARTICIPACE VE SPORTOVNÍCH AKTIVITÁCH	35
5.2	EXTRAVERZE A PARTICIPACE VE SPORTOVNÍCH AKTIVITÁCH	36
5.3	OTEVŘENOST VŮČI ZKUŠENOSTI A PARTICIPACE VE SPORTOVNÍCH AKTIVITÁCH	38
5.4	PŘÍVĚTIVOST A PARTICIPACE VE SPORTOVNÍCH AKTIVITÁCH	39
5.5	SVĚDOMITOST A PARTICIPACE VE SPORTOVNÍCH AKTIVITÁCH	39
	<u>VÝZKUMNÁ ČÁST</u>	41
6	<u>VÝZKUMNÝ ZÁMĚR</u>	41
7	<u>VÝZKUMNÁ OTÁZKA A HYPOTÉZY</u>	41
7.1	VÝZKUMNÁ OTÁZKA	41
7.2	HYPOTÉZY	41
8	<u>POPIS VÝZKUMNÉHO VZORKU</u>	42
8.1	STRUČNÝ POPIS PROJEKTU ELSPAC	42
8.1.1	ELSPAC U PATNÁCTILETÝCH	43

8.2	ZDŮVODNĚNÍ VOLBY PATNÁCTILETÝCH ADOLESCENTŮ Z ELSPACU	43
9	<u>POPIS POUŽITÝCH METOD</u>	<u>44</u>
9.1	POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR O VOLNOČASOVÝCH AKTIVITÁCH	44
9.1.1	DĚLENÍ PODLE POČTU SPORTOVNÍCH AKTIVIT	45
9.1.2	DĚLENÍ PODLE DRUHU SPORTOVNÍCH AKTIVIT	45
9.1.3	ZHODNOCENÍ POUŽITÉ METODY	45
9.1.4	JINÉ MOŽNOSTI ZKOUMÁNÍ PARTICIPACE VE VOLNOČASOVÝCH AKTIVITÁCH	46
9.2	OSOBNOSTNÍ DOTAZNÍK NEO-FFI	46
9.2.1	ZHODNOCENÍ POUŽITÉ METODY	47
9.2.2	JINÉ MOŽNOSTI ZJIŠŤOVÁNÍ OSOBNOSTNÍCH CHARAKTERISTIK	48
10	<u>DESIGN A ANALÝZA</u>	<u>49</u>
10.1	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZ H1 - H4	50
10.1.1	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H1	50
10.1.2	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H2	51
10.1.3	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H3	52
10.1.4	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H4	54
10.2	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H5	55
10.3	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H6	57
11	<u>DISKUZE</u>	<u>60</u>
11.1	POROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZY H1 S TEORIÍ	60
11.2	POROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZY H2 S TEORIÍ	61
11.3	POROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZY H3 S TEORIÍ	61
11.4	POROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZY H4 S TEORIÍ	62
11.5	POROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZY H5 S TEORIÍ	62
11.6	POROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZY H6 S TEORIÍ	63
11.7	MOŽNÉ CHYBY V OPERACIONALIZACI A ZPŮSOBECH MĚŘENÍ PROMĚNNÝCH	64
11.8	MOŽNÉ INTERVENUJÍCÍ PROMĚNNÉ	65
11.8.1	VOLNOČASOVÉ AKTIVITY JAKO POUHÁ SOUČÁST KAŽDODENNÍHO HLEDÁNÍ A UTVÁŘENÍ IDENTITY	65
11.8.2	SPORTOVNÍ AKTIVITY JAKO POUHÁ SOUČÁST VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT	66
11.8.3	NÁPLŇ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT	66

11.8.4	KVALITA VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT	67
11.8.5	VĚK ZKOUMANÝCH ADOLESCENTŮ	67
11.9	DALŠÍ TÉMATA KE ZKOUMÁNÍ	68
<u>ZÁVĚR</u>		<u>69</u>
<u>LITERATURA</u>		<u>70</u>

Úvod

Adolescence je obdobím hledání a formování identity. Adolescenti se pokoušejí nalézt odpověď na otázku: „kdo jsem, odkud pocházím a kam směřuji“ (Erikson, 1999). Tato odpověď je přitom utvářena a znovu přetvářena v jejich každodenním životě – v rámci jejich rodiny, školy nebo volnočasových aktivit.

Mě osobně v tomto období velmi významně ovlivnily právě volnočasové aktivity. V jejich rámci jsem měla možnost hledat sama sebe, zjišťovat co mě baví a co naopak nebaví. Také jsem měla možnost rozvíjet svoje schopnosti a dovednosti především v oblasti komunikace s druhými lidmi. Učila jsem se v nich vyjadřovat svoje myšlenky a názory a také poslouchat a snažit se pochopit názory a myšlenky druhých. V jejich rámci jsem se také potkala s celou řadou zajímavých lidí, kteří ovlivnili moje názory a chápání světa kolem. Byly mi zábavou a často také odpočinkem od každodenních starostí ve škole a v rodině. Měla jsem pocit, že někam patřím, že i když se objeví problémy, mám se na koho obrátit, o koho se opřít. Volnočasové aktivity také výrazně ovlivnily moji volbu vysoké školy a tím také moji profesní orientaci.

Tato zkušenost ve mně vzbudila zájem o oblast volnočasových aktivit především ve vztahu k hledání a formování osobní a sociální identity jednotlivce s osobnostními charakteristikami jako její součástí. Protože je ale tato oblast příliš široká, rozhodla jsem se zaměřit pouze na aktivity sportovní.

Sportovní aktivity jsou často diskutovaným tématem v souvislosti se zdravím a orientací na výkon. Opakovaně jsou vyzdvihovány jejich pozitivní dopady především na fyzické zdraví, ale také na zdraví duševní. Bývají často chápány jako prostředek odreagování od stresu a nároků, které na adolescenty klade škola a rodina. Bývá jim také připisován pozitivní vliv na inteligenci, paměť, akademické výsledky a sociální vazby jedince. V jejich rámci má adolescent možnost hledat sám sebe a rozvíjet svoje kompetence. Na druhou stranu jsou však také předmětem kritiky. Bývá jim vytýkána přílišná orientace na výkon. Ve sportu jde podle D. S. Eitzena (2009) mnohdy pouze o výhru bez ohledu na morální hodnoty. Sportovci mohou být například svým trenérem nabádáni k podvádění nebo k napadání protihráčů. Stávají se tak dle Eitzena (2009) špatným základem k osobnostnímu rozvoji. Sportovní aktivity jsou také vnímány jako rizikové ve vztahu k užívání některých návykových látek, které zvyšují výkonnost a urychlují budování žádoucích tělesných proporcí. Samy mohou také vyústit v závislost na cvičení.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem jsem se ve své práci rozhodla zaměřit na souvislost mezi sportovními aktivitami a osobnostními charakteristikami patnáctiletých adolescentů. V teoretické části přibližuji období adolescence s důrazem na téma identity jako ústředního vývojového úkolu pro toto období. Dále se věnuji tématu volnočasových aktivit, konceptu osobnosti a sportovním aktivitám v souvislosti s osobnostními charakteristikami. Ve výzkumné části se pak pomocí metod kvantitativní analýzy snažím ověřit předpoklady vyvozené z teoretické části.

Teoretická část

1 Adolescence

Adolescence je obvykle chápána jako období mezi dětstvím a dospělostí (Macek, 2003). Dále ji lze rozdělit na tři fáze: časnou, střední a pozdní adolescenci. Časná adolescence bývá vymezována přibližně jako časové období mezi desátým až třináctým rokem, střední adolescence jako období mezi čtrnáctým až šestnáctým rokem a pozdní adolescence jako období mezi rokem sedmnáctým a dvacátým, případně i déle (Macek, 2003).

Adolescence je obecně obdobím mnoha vývojových změn ať už v oblasti psychosociálního nebo tělesného vývoje (Masopustová, Michalčáková, Lacinová, & Ježek, 2008; Polášková, Masopustová, & Ježek, 2008). „Z ontogenetického hlediska je jejím základním atributem dokončení pohlavního dozrávání, fyzický a duševní rozvoj (růst) a sociální učení v nejširším slova smyslu“ (Macek, 2003, s.10). Rozvíjejí se schopnosti symbolizace, anticipace, zástupného učení, sebereflexe a seberegulace (Macek, 2003). Různí autoři se pokoušeli uchopit a vysvětlit tyto změny v rámci nejrozličnějších vývojových modelů. Jejich modely se v mnohém liší, přesto se však většina z nich shoduje na důležitosti procesu formování identity právě v tomto životním období.

1.1 Formování identity podle E. H. Eriksona

E. H. Erikson (1999) popisuje osm životních období. Přičemž v každém z těchto období dle Eriksona procházíme určitou krizí, máme splnit určitý vývojový úkol. Způsob a míra zvládnutí tohoto úkolu pak ovlivňuje naši osobnost. V útlém dětství je základním tématem formování základní důvěry proti základní nedůvěře, v raném dětství vůle být sám sebou proti nejistotě. V předškolním věku je to pak iniciativní anticipace rolí proti jejich inhibici a ve věku školním úkolová identifikace proti pocitu marnosti a podřadnosti. Vývojovým úkolem adolescence je nalezení identity proti konfuzi rolí. V rané dospělosti se řeší téma intimity proti izolaci, v pozdní dospělosti pak generativita (plodnost) oproti stagnaci a ve stáří ego integrity oproti zoufalství. Vývojovým úkolem adolescence je tedy dle Eriksona (1999) formování identity proti konfuzi rolí.

Identitou se dle E. H. Eriksona (1999) rozumí znát odpověď na otázku: „kdo jsem, odkud pocházím a kam směřuji“. Mít identitu podle něj dále znamená být si jistý sebou samým, mít realistické sebevědomí, znalost svých možností a mezí a vědět, v čem spočívá smysl vlastního života. Identita pak znamená také kontinuitu v čase i jasné vědomí sama sebe.

Hledat svou identitu, znamená hledat sám sebe, svou jedinečnost, autenticitu, a také své vlastní místo a hodnotu ve společnosti.

1.2 Identita v pojetí J. Marcii

J. Marcia (In Macek, 2003) dále rozlišuje čtyři základní typy identity: difúzní (rozptýlenou) identitu, náhradní (předčasně uzavřenou) identitu, status moratoria a status získání (dosažení) identity. Jednotlivé typy jsou vymezeny na základě přítomnosti či nepřítomnosti dvou klíčových faktorů: hledání (exploration) a závazku (commitment). Hledání vyjadřuje proces experimentování s rolemi, objevování hodnot a rozvíjení různých zájmů. Závazek je pak vyjádřením investice a současně zodpovědnosti v důležitých oblastech života, kdy člověk přijímá za svůj určitý cíl a také cestu, která k tomuto cíli vede.

Difúzní identita je pak stav, kdy člověk neprožívá ani krizi ani závazek. Je snadno ovlivnitelný vrstevníky, mění často svoje názory a přesvědčení a mění i svoje chování, aby bylo v souladu s normami a očekáváním skupiny, které je právě členem. Proto je jeho sebehodnocení značně kolísavé a závisí na tom, jak na něj reagují druzí. Status náhradní identity je charakterizován přijetím závazků bez předchozí explorační. Postoje, normy a přesvědčení jsou přebírány nekriticky od autorit bez potřeby ověřovat si je vlastní zkušeností. Dalším typem identity je status moratoria, tedy stav hledání a experimentování bez přijímání závazků (Macek, 2003). Status získání či dosažení identity je pak souhrou obou klíčových faktorů. Jedinec současně hledá a pochybuje, ale také řeší otázky svých závazků. Dle Macka (2003) tak spojuje svoji minulost, přítomnost a budoucnost ve smysluplný celek, zažívá kontinuitu a sebeakceptaci, posiluje svoje já a v konečné fázi je schopen sexuální intimity.

V období adolescence se mohou první tři typy identity (difúzní, náhradní a moratorium) střídát. Dle Macka „je také běžné, že se adolescent v jednotlivých oblastech života nachází ve stejnou dobu v různých stadiích“ (2003, s.21). Podle J. Marcii je nezbytné pouze to, aby status moratoria předcházel statusu dosažení identity (in Macek, 2003).

1.3 Identita a rozvoj abstraktního a symbolického myšlení

A. Bandura (In Macek, 2003) hovoří o rozvoji abstraktního a symbolického myšlení v období adolescence jako o významném faktoru, který umožňuje hlubší sebereflexi a tím také rozvoj identity.

Nově se formující schopnost odvozovat všechny možné kombinace konkrétních i abstraktních objektů a také schopnost volit různé úhly pohledu na jevy v přítomnosti, minulosti i budoucnosti - to vše dává novou kvalitu i úvahám o sobě samém. Tato nová

myšlenková pozice by mohla být vyjádřena větou: *Přemýšlím o tom, že přemýšlím o tom, jak on přemýšlí o mě*“ (Miller, in Macek 2003, s. 22).

1.4 Identita a přijímání sociálních rolí

R. Selman (in Macek, 2003) říká, že v období adolescence se rapidně zvyšuje schopnost jedince přijímat nové sociální role. Rozlišuje pět stadií, která vyjadřují různou úroveň porozumění interpersonálnímu prostředí a různou míru dovedností ve vztahu k sociálním rolím. Od egocentrického pohledu, přes osvojování rolí na základě informací od druhých, vědomé přebírání rolí až k vzájemnému osvojování rolí a osvojení společenského systému rolí. Adolescence je dle Selmana (in Macek, 2003) obdobím, kdy se postupně rozvíjí nejprve čtvrté a po té také páté stádium těchto schopností. Adolescent tedy již

dokáže interpersonální situace vidět nejen z pozice třetího, ale v ještě širších souvislostech, respektive dokáže si sociální situaci představit ze subjektivního hlediska všech zainteresovaných. Role, které na sebe bere, již nejsou odvozeny z dyadických vztahů, nýbrž z pochopení širších a hlubších souvislostí. Kromě prohloubené sebereflexe si uvědomuje, že také může sám sebe ovlivňovat a měnit“ (Macek, 2003, s.24).

1.5 Identita a teorie pole

K. Lewin (in Macek, 2003) rozvíjí téma identity v rámci své teorie pole. Identita je podle něj utvářena na základě adolescentovy percepce a interpretace jeho aktuální životní situace. Situace přitom zahrnuje jak prvky fyzikálního a sociálního prostředí, tak i sebereflexi subjektu. Přičemž pro období adolescence je typická nejistota, která pramení z nejasných kritérií pro to, co se od adolescenta jako od člena společnosti a konkrétní skupiny očekává – již není závislým dítětem, ale ještě se nestal ani nezávislým dospělým. Postupně se rozšiřuje prostor jeho možností, ale stále ještě zůstává široké spektrum věcí, které jako nedospělý nesmí. To může dle Lewina (in Macek, 2003) vést u dospívajících k celé řadě rozporupných pocitů, včetně agresivity a emoční tenze, ke generačním konfliktům a k přechodné ztrátě zakotvení.

1.6 Adolescent jako tvůrce vlastního vývoje a identity

R. M. Lerner (in Macek, 2003) pak nahlíží na adolescenta jako na tvůrce vlastního vývoje a tedy i identity. Adolescenti tak dle Lerner (in Macek, 2003) činí třemi způsoby. Adolescent může být prostřednictvím svého jednání podnětem pro ostatní, může v nich evokovat řadu emocí a vést je k řadě reakcí. Dále pak může adolescent utvářet svůj vlastní

vývoj jako zprostředkovatel vnějšího světa. Způsob, jakým adolescent kognitivně a emocionálně zpracovává podněty z vnějšího prostředí zanechává stopu v jeho osobnosti a ovlivňuje jeho další interakce. Třetím způsobem utváření vlastního vývoje je pak aktivní jednání. Tím, že se adolescent rozhoduje mezi konkrétními možnostmi toho, co by mohl udělat, se totiž aktivně podílí na kontextu svého vývoje. U adolescentů můžeme hovořit v této souvislosti především o volbě povolání, orientaci na budoucí rodinný život nebo o osvojování si základních způsobů zvládání obtížných životních situací. Proces neustálého utváření a přetváření identity se pak odehrává v každodenní zkušenosti adolescenta ať už na poli školy, rodiny nebo volnočasových aktivit.

2 Volnočasové aktivity

Význam a množství volného času a volnočasových aktivit se v průběhu historie proměňovaly. Jeho význam zásadně vzrostl v souvislosti s průmyslovým rozvojem a společenským pokrokem v devatenáctém a dvacátém století (Dumazedier, 1955). Volný čas se stal dostupným široké veřejnosti a začalo se na něj nahlížet jako na jednu ze základních potřeb všech lidí. Dle Dumazediera (1955) začaly být volnočasové aktivity vnímány jako činnosti, kterým se člověk v návaznosti na své tendence může věnovat mimo požadavky a povinnosti, které na něj klade jeho práce, rodina a společnost. Volnočasové aktivity jsou tedy významnou součástí každodenního utváření identity nejen u adolescentů.

2.1 Funkce a benefity participace ve volnočasových aktivitách

Volnočasové aktivity slouží dle Dumazediera (1955) k rekreaci a osvěžení, pro zábavu, nebo jako nástroje osobního obohacení. Za nejdůležitější z těchto funkcí považuje právě osobní obohacení. Podobný pohled na volnočasové aktivity má také Barnett (2006). Oblast volnočasových aktivit je podle něj jedinečná v tom, že odhaluje zájmy, talenty, obavy a osobnost jedince. Účast ve volnočasových aktivitách tedy jedinci napomáhá v hledání a vyjadřování osobní a sociální identity. Dále také rozvíjí jeho kognitivní schopnosti, interpersonální dovednosti a emoční a behaviorální kompetence (Barber, Stone, Hunt, & Eccles, 2005). Tinsley & Tinsley (in Wilkinson & Hansen, 2006) zjistili, že častými benefity, které se pojí s participací ve volnočasových aktivitách, jsou možnosti sebevyjádření, přátelství a kompenzace potřeb, jejichž naplnění se nám nedostává v jiných oblastech života, stejně jako uspokojení potřeb moci, bezpečí, estetické vytríbenosti a samoty. Dalšími benefity, které se pojí s účastí ve volnočasových aktivitách, jsou vnitřní spokojenost, odpočinek a zážitek intimity (Tinsley, Hinson, Tinsley, & Holt, in Wilkinson & Hansen, 2006).

2.1.1 Benefity participace ve volnočasových aktivitách u adolescentů

Benefity participace ve volnočasových aktivitách popsané výše poukazují na důležitost participace ve volnočasových aktivitách právě pro adolescenty. V jejich rámci mají totiž adolescenti možnost hledat a utvářet svoji identitu, tedy plnit jeden z podstatných vývojových úkolů tohoto období. Pozitivní dopady účasti v mimoškolních aktivitách u adolescentů byly zdokumentovány také výzkumně. Byl doložen nejen jejich pozitivní vliv na sociální, emocionální a akademické výsledky adolescentů (Eccles & Barber, in Mahoney, Larson, Eccles, & Lord, 2005; Mahoney & Cairns, in Jacobs, Vernon, & Eccles, 2005), ale také jejich pozdější pozitivní vliv na jejich uplatnění a začlenění se do společnosti ve formě prestižnějšího zaměstnání, občanské angažovanosti, účasti u voleb a dobrovolnické činnosti (Youniss, McLellan, Su, & Yates, in Jacobs, Vernon, & Eccles, 2005). Němec říká, že:

Aktivní účastí na zájmové činnosti se děti a mládež učí plánovat činnosti a řešit vzniklé problémy. Vytváří si dovednosti vytyčit si cíl, promýšlet cesty k jeho dosahování, postupovat podle předem stanoveného plánu, překonávat překážky a objektivně hodnotit výsledky vlastní činnosti. Účast dětí na hodnotné a pedagogicky vedené zájmové činnosti od počátku zahájení školní docházky vytváří postupně návyk zabývat se i v pozdějším věku a v dospělosti užitečnou činností a vhodně využívat volný čas. (2003, s.25)

Diešková (2005) dále tvrdí, že mladiství, kteří se věnují konstruktivním volnočasovým aktivitám, jsou méně vystaveni působení rizikových faktorů, které by u nich mohly vést k rozvoji problémového chování. K tomuto tvrzení se přidávají také Eccles & Barber (in Jacobs, Vernon, & Eccles, 2005) a Mahoney (in Jacobs, Vernon, & Eccles, 2005). Iwasaki (in Wilkinson & Hansen, 2006) se zabývala účastí vysokoškolských studentů v mimoškolních aktivitách a zjistila, že volnočasové aktivity mohou být velmi významným zdrojem a prostředkem efektivních copingových strategií (Iwasaki, in Wilkinson & Hansen, 2006). Pomáhají totiž jednotlivcům vyvinout a udržet si zdravou psychickou a emocionální rovnováhu a napomáhají také jejich osobnímu rozvoji (Omran, in Wilkinson & Hansen, 2006).

2.1.2 Benefity participace ve volnočasových aktivitách v pracovním procesu

Na volnočasové aktivity bylo též nahlíženo jako na nástroje profesního rozvoje, ať již ve formě hledání vhodné profese, tak ve formě získávání a zdokonalování specifických dovedností, nebo ve formě nácviku konkrétní profese. (Bloland, in Wilkinson & Hansen, 2006; Munson & Savickas, in Wilkinson & Hansen, 2006) Wilkinson a Hansen (2006) zmiňují také nezastupitelnou roli volnočasových aktivit při přechodu z práce do penze.

2.2 Rizika spojená s participací ve volnočasových aktivitách

Participace ve volnočasových aktivitách nemusí být vždy pouze přínosem. Některé volnočasové aktivity jsou strukturovány tak, že nejenže nenapomáhají pozitivnímu rozvoji, ale mohou dokonce přispívat k rozvoji nežádoucích způsobů uvažování a chování především u adolescentů. Rhodes se Spencerem (2005) uvádějí jako příklad instruktorské (školitelské) programy. Ty se často potýkají s nedostatkem dospělých kompetentních instruktorů. Dospělí instruktoři jsou tedy nahrazováni dobrovolníky, kteří svým žákům pomáhají s rozvojem sebevědomí (self-esteem) a k lepším výsledkům ve škole. Nicméně, tyto programy skýtají riziko, že vztah mezi instruktorem a jeho žákem bude krátkodobý nebo selže. Stattin, Kerr, Mahoney, Persson, & Magnusson (2005) zase upozorňují na rizika spojená s participací adolescentů v zábavních centrech pro mládež, která neposkytují dostatečnou strukturu a nezaměřují se na rozvoj schopností a dovedností. Stattin a spol. (2005) tvrdí, že pravidelná účast v takovýchto podmínkách může napomáhat rozvoji deviantních vztahů s vrstevníky během adolescence a k přetrvávajícímu kriminálnímu chování v dospělosti. Dishion & McMahon (in Mahoney et al., 2005), Dishion, McCord & Poulin (in Mahoney et al., 2005), Dishion, Poulin & Burraston (in Mahoney et al., 2005), Marshall, Garcia-Coll, Marx, McCartney, Keefer, & Ruh (in Mahoney et al., 2005), Pettit, Bates, Dodge, & Meece (in Mahoney et al., 2005), Pettit, Laure, Bates & Dodge (in Mahoney et al., 2005) a Reid & Patterson (in Mahoney et al., 2005) říkají, že to platí dvojnásob, přitahují-li takováto centra adolescenty, kteří se již chovají problémově a jsou zapojeni do problémových aktivit. Tyto příklady poukazují na důležitost způsobu, jakým jsou volnočasové aktivity organizovány a vedeny.

2.3 Kontext participace ve volnočasových aktivitách

Výše uvedená zjištění poukazují na fakt, že volnočasové aktivity mohou významně ovlivňovat kvalitu našeho života. Proto je na místě věnovat jim patřičnou pozornost a snažit se hlouběji pochopit mechanismy, které hrají v tomto vzájemném ovlivňování roli. Můžeme si například povšimnout, že různí lidé se věnují různému počtu různých volnočasových aktivit. Činí tak v různé míře a intenzitě a všechny tyto aktivity, kterým se věnují, pak ovlivňují jejich životy – spoluvytvářejí kontext jejich každodenní zkušenosti.

2.3.1 Kontext výběru volnočasových aktivit

Participace jedince ve volnočasových aktivitách závisí do značné míry na jedinci jako takovém, na rodině, ze které tento jedinec pochází, na vrstevnické skupině a také na kultuře, již je součástí (Caldwell & Baldwin, in Mahoney et al., 2005; Furnstenberg, Cook, Eccles, Elder, & Sameroff, in Mahoney et al., 2005). Výběr aktivity zahrnuje tedy reciproční proces mezi kontextuálními omezeními a možnostmi pro participaci, a individuální motivací a schopností tyto možnosti a omezení vnímat a jednat podle nich.

2.3.1.1 Demografické a rodinné vlivy

Mezi významné demografické a rodinné vlivy patří dosažitelnost a finanční dostupnost aktivit. Dosažitelnosti aktivit můžeme rozumět jako schopnosti zájemce o participaci dostat se včas na místo konání volnočasové aktivity. Tato možnost může být omezena nedostatečnou nebo chybějící nabídkou volnočasových aktivit v dosažitelném okolí bydliště jedince. Může zde být nedostatek vhodných prostor nebo osob ochotných a schopných zřizovat a vést volnočasové aktivity. Přičemž jedinec nemusí mít možnost dojíždět do vzdálenějších oblastí, aby se mohl zapojit do aktivit, které by pro něj jinak byly atraktivní. Další překážkou v participaci ve volnočasových aktivitách může být také nepříznivá ekonomická situace rodiny. Některé volnočasové aktivity jsou finančně náročnější a tudíž si děti z ekonomicky znevýhodněných rodin nemohou dovolat se jich účastnit (Diešková, 2005; Mahoney et al., 2005).

Dalším faktorem, který je nutné vzít v potaz, je etnická příslušnost jedince. Kultura, ze které jedinec a jeho rodina pochází, je totiž významným tvůrcem specifického způsobu vnímání a rozumění světu kolem nás a v nás. Dává také základ hodnotám a normám, které tento jedinec a jeho rodina uznávají a ctí. Hodnoty, normy a celkové pojetí světa může být v různých kulturách rozdílné (Mahoney et al., 2005). Hultsman (in Mahoney et al., 2005), Jackson & Rucks (in Mahoney et al., 2005) nebo Pedersen & Seidmanem (2005) zjistili, že jen velmi málo dětí a adolescentů z ekonomicky znevýhodněných rodin a příslušníků tradičně definovaných menšinových skupin se účastní volnočasových aktivit.

Důležité také je, zda rodiče vnímají prostředí, ve kterém se volnočasové aktivity odehrávají, jako bezpečné. Pokud tomu tak totiž není, nebudou děti povzbuzovat k tomu, aby se do volnočasových aktivit zapojily – budou je raději nechávat doma (Furnstenberg et al., in Mahoney et al., 2005; Stattin, Kerr, Mahoney, Persson, & Magnusson, 2005). Také spoléhají-li rodiče na pomoc svých dětí doma, ať již z přesvědčení nebo ze zdravotních či

ekonomických důvodů, nebudou svoje děti povzbuzovat k participaci v aktivitách mimo domov (Elder & Conger, in Mahoney et al., 2005; Fletcher, Elder, & Mekos, in Mahoney et al., 2005).

2.3.1.2 *Osobní charakteristiky jedince*

To, zda se bude chtít jedinec zapojit do té které volnočasové aktivity záleží také na jeho osobních charakteristikách. Důležitým faktorem při rozhodování zda participovat či neparticipovat ve volnočasové aktivitě je individuální kompetence jedince k tomu, aby mohl tuto aktivitu provozovat (Mahoney et al., 2005). Přičemž jde především o to, jak jedinec vnímá sám sebe a svoje kompetence k vykonávání této aktivity (Jacobs, Vernon, & Eccles, 2005).

Dále zde hraje významnou roli věk jedince. S tím, jak jedinec dospívá, ztrácí pro něj některé aktivity atraktivitu. Může to být způsobeno například tím, že program nepočítá se staršími dětmi a nemá již jim tedy co nabídnout. Dále může být aktivita jako taková pro adolescenty nezajímavá a tedy neatraktivní v rámci vrstevnické skupiny. Dalším problémem může být snížení školního rozpočtu nebo ztráta grantu, který tuto aktivitu sponzoroval. Aktivita tím buď zdraží, zvýší se soutěž o členství, protože musí být snížen počet účastníků, nebo může vymizet úplně. V některých aktivitách může také narůstat konkurence a rivalita, které již nemusí být dospívající schopen nebo ochoten čelit. S rostoucím věkem přibývá také jedinců, kteří tráví svůj volný čas prací na různých brigádách, nemají již tedy dostatek času, aby pokračovali ve všech předchozích volnočasových aktivitách (Mahoney et al., 2005). Kirshner, O'Donoghue, & McLaughlin (2005), McLaughlin (in Mahoney et al., 2005), Pittman, Tolman, & Yohalem (2005) a Walker, Marczak, Blyth, & Borden (2005) tvrdí, že s rostoucím věkem nabývají na významu a také jsou úspěšnějšími v udržování svých členů ty aktivity, které adolescentům nabízejí možnosti vedení, rozhodování a smysluplné úkoly. Jinými slovy, nabízejí jim možnosti, které jsou v souladu s nárůstem uvědomování si sebe sama a odborných znalostí.

Důležitým prvkem účasti ve volnočasových aktivitách je také motivace, která k této účasti vede. Jedinec může jednat z vlastní vůle nebo na základě přesvědčení druhými – svými vrstevníky, rodiči nebo vedoucími volnočasových aktivit. Přičemž s rostoucím věkem jedince, postupně klesá vliv rodičů a stoupá vliv vrstevnické skupiny a především vlastní vůle (Diešková, 2005). Jedinci se tedy mohou účastnit volnočasových aktivit proto, aby rozvíjeli svoje osobnostní charakteristiky, aby zdokonaľovali svoje schopnosti, kvůli sociálním konexím nebo prostě proto, že jim tato aktivita jde a účast v ní je baví. Barber, Stone, & Hunt

(2005) říká, že lidé budou s největší pravděpodobností participovat v aktivitách, o kterých si myslí, že je mohou zvládnout a kterých si cení (které pro ně mají hodnotu). V těchto aktivitách budou také nejpravděpodobněji pokračovat i nadále.

Na závěr tohoto přehledu bych ještě chtěla uvést, že byly zjištěny rozdíly v participaci v určitých volnočasových aktivitách mezi dívkami a chlapci. Například zatímco dívky se dle Jacobse, Vernona & Eccles (2005) věnují s nižší intenzitou širšímu spektru volnočasových aktivit, chlapci si volí pouze jeden typ volnočasové aktivity (většinou jde o týmový sport), které se ale věnují intenzivněji. Také Barnett (2006) zjistil několik rozdílů ve volnočasových preferencích mezi dívkami a chlapci. Významnost těchto rozdílů se lišil v závislosti na typu volnočasové aktivity, které se preference týkala. Totéž platilo i pro další charakteristiky jako je osobnost, ethnicita, převládající afektivní styl a motivační orientace. Přičemž osobnostní charakteristiky měly dle Barnetta (2006) nejprokazatelnější vliv na volnočasové preference. Toto tvrzení potvrzují také Wilkinson & Hansen (2006), neshodují se ale s Barnettem v tom, že by rozdíly mezi afektivními styly byly v tomto ohledu významné.

2.3.2 Náplň volnočasových aktivit

Stejně jako se lišil význam různých individuálních a společenských charakteristik pro participaci v různých volnočasových aktivitách, možnost užívat návykové látky, tendence chovat se antisociálně, výsledky ve škole a sebeúcta (self-esteem) se dle Barbera a spol. (2001) také liší aktivita od aktivity. Mahoney a spol. (2005) tvrdí, že je to dáno především rozdílnou náplní jednotlivých volnočasových aktivit.

Náplň volnočasové aktivity souvisí samozřejmě nejen s typem aktivity, ale také s konkrétními vedoucími a konkrétními účastníky této aktivity. Kulturně-historický kontext zde působí na vedoucí a účastníky volnočasové aktivity, ovlivňuje jejich hodnoty, cíle a jednání. Vedoucí a účastníci pak v rámci svého každodenního života a účasti v konkrétních volnočasových aktivitách nejen reprodukují, ale také přetvářejí tyto aktivity a také kulturně-historický kontext, jehož jsou součástí. Je tedy důležité zohledňovat také proměnlivost kulturně-historického kontextu, ve kterém uvažujeme o určitých aktivitách. Každá etapa je totiž charakteristická důrazem na jiné životní hodnoty a normy, které mohou být naplněny v různých volnočasových aktivitách, které se taktéž přizpůsobují současným požadavkům na jejich formu, normy a cíle (Kleiber & Powell, 2005; Mahoney et al., 2005; Bourdieu, 1998).

2.3.3 Kvalita volnočasových aktivit

Eccles a Gootman (in Mahoney et al., 2005) přišli se seznamem osmi klíčových faktorů, které prokazatelně napomáhají pozitivnímu rozvoji mladých - ať už v rámci jejich rodin, škol nebo volnočasových aktivit. Mezi tyto faktory patří fyzické a psychické bezpečí, přiměřená struktura, podporující vztah, možnost někam patřit, pozitivní sociální normy, podpora pocitu vlastní účinnosti (self-efficacy) a pocitu významu (mattering), možnost rozvoje dovedností a integrace úsilí rodiny, školy a komunity do jednoho celku. Blum (in Mahoney et al., 2005), Lerner, Fischer & Weinberg (in Mahoney et al., 2005) a Roth & Brook-Gunn (in Mahoney et al., 2005) potvrzují význam těchto faktorů pro zdravý vývoj. Děti a mladiství, kteří se účastní aktivit s nízkým podílem těchto osmi faktorů se buď rozvíjejí méně, nebo se u nich může snáze rozvinout problémové chování v porovnání s dětmi a mladistvými, kteří se účastní aktivit s vysokým podílem těchto faktorů (Mahoney et al., 2005). Blum (in Mahoney et al., 2005), Lerner, Fischer & Weinberg (in Mahoney et al., 2005), Roth & Brook-Gunn (in Mahoney et al., 2005) však upozorňují, že žádný z těchto faktorů nelze sám o sobě považovat za záruku pozitivního vývoje - k tomu je jich zapotřebí více. Dále poukazují také na nutnost dalších výzkumů, aby mohl být tento seznam více upřesněn, případně doplněn o další důležité složky.

2.4 Členění volnočasových aktivit

Spektrum volnočasových aktivit je velmi široké a jednotlivé aktivity a jedinci, kteří v nich participují, se od sebe mohou velmi významně lišit (viz také kapitolu 2.3.2). Je tedy užitečné si je na základě charakteristik, které jsou pro tu kterou skupinu aktivit společné rozčlenit a zabývat se specifiky těchto jednotlivých druhů zvlášť. V následujících odstavcích se pokusím několik takových možností členění nabídnout.

2.4.1 Členění volnočasových aktivit dle Dumazediera

Joffre Dumazedier (1955) dělí volnočasové aktivity na fyzické, manuální, intelektuální a sociální, přičemž říká, že všechny tyto typy aktivit jsou si navzájem rovnocenné a že je důležité je propojovat a kombinovat mezi sebou. Říká, že tak můžeme denně posilovat nezávislost a strukturu naší osobnosti a propojovat koncepty a principy v našem každodenním životě. Dále Dumazedier (1955) ve své práci rozlišuje mezi aktivitami individuálními a kolektivními, a strukturovanými a nestrukturovanými, přičemž se opět vyslovuje pro kombinaci různých typů aktivit.

2.4.2 Členění volnočasových aktivit dle Mahoneyho, Larsena, Eccles a Lorda

Strukturovaným v protikladu k nestrukturovaným aktivitám se věnují také Mahoney, Larson, Eccles, & Lord (2005). Strukturované aktivity se podle nich vyznačují strukturou, dohledem dospělých a důrazem na rozvoj dovedností (také viz Eccles a Gootmana, in Mahoney et al., 2005; Larsona, in Mahoney et al., 2005; Rotha a Brooks-Gunna, in Mahoney et al., 2005). Strukturované aktivity jsou většinou volitelné, mají pravidelná setkání, zahrnují v sobě vývojově podmíněná pravidla a očekávání, nabízejí dohled a vedení dospělých a jsou strukturovány okolo rozvoje konkrétních dovedností a cílů. Obecně tyto aktivity sdílejí záměr pozitivního rozvoje svých členů.

2.4.3 Členění volnočasových aktivit dle Barnetta

Barnett (2006) dospěl na základě faktorové analýzy dotazníku volnočasových preferencí (Leisure activity preference) k sedmi kategoriím volnočasových preferencí: všeobecný zájem (general interest)¹, zdraví/kondice (health/fitness), venkovní aktivity (outdoor), umění (performing arts), vodní aktivity (water activities/aquatics), sporty/atletika (sports/athletics) a sociální činnosti (social).

2.4.4 Členění volnočasových aktivit dle Wilkinsona a Hansena

Wilkinson a Hansen (2006) rozdělili volnočasové aktivity do čtyř skupin – faktorů. Učinili tak na základě faktorové analýzy škál Hansenova dotazníku volnočasového zájmu LIQ (Leisure Interest Questionnaire, LIQ; Hansen, 1991). Faktor 1 představoval kulturně – estetické volnočasové zájmy (cultural-aesthetic leisure interests). Zahrnoval LIQ škály kulturních umění, umění a řemesel, kulinářských prací, zahradnictví a přírody, literatury a psaní, tance, a angažovanosti v komunitě. Faktor 2 byl nazván instrumentální (instrumental) a zahrnoval v sobě LIQ škály sběratelství, počítačových aktivit, individuálních sportů, karet a her, týmových sportů, a stavění a restaurování. Faktor 3 nesl název sociální (social) a obsahoval škály: socializace, cestování, nakupování a móda, a párty. Faktor 4 byl pojmenován venkovní aktivity (outdoor activities) a zahrnoval LIQ škály extrémních sportů, kempování a venkovních aktivit, a lov a rybaření.

¹ Do této kategorie byly zařazeny také aktivity, které nebylo možné zařadit jinam. Například sledování televize, deskové a karetní hry, počítačové a video hry, řemesla a koníčky, odpočinek, pití, jedení, čtení, nakupování, osobní naplnění, cestování, odbourávání stresu, náboženství, hazard, vydělávání peněz nebo sborový zpěv.

2.4.5 Členění volnočasových aktivit dle Němce

Jiří Němec (2003) rozlišuje zájmové činnosti podle jejich obsahu, formy a druhu aktivity. Podle obsahu je dělí na činnosti vědeckotechnické a vědecké, technicko praktické, společenskovední, přírodovědné, estetickovýchové a tělovýchové, sportovní a turisticky zaměřené. Podle formy rozlišuje pravidelné činnosti organizované v relativně stálých zájmových útvarech, pravidelné činnosti, které mají individuální charakter, příležitostné činnosti organizované jako jednorázové nebo cyklické kolektivní akce a příležitostné činnosti individuálního charakteru. Podle aktivity dětí, mládeže a dospělých pak člení činnosti na receptivní a aktivně tvořivé.

2.4.6 Členění volnočasových aktivit dle Hofbauera

Hofbauer (2004) navrhuje členění volnočasových aktivit podle šesti různých hledisek: podle celkové orientace, obsahu činnosti, složení členstva, vnitřního uspořádání, reálného nebo předpokládaného vlivu na děti a mládež a podle vymezení vzhledem k dalším institucím společnosti. Celkovou orientací Hofbauer (2004) rozumí základní zaměření a hlavní funkce činnosti. Volnočasová aktivita může být zaměřena na cíle politické, náboženské nebo výchovné. Její hlavní funkcí pak může být výchova a vzdělávání, oddech a zábava, sociální a zdravotní prevence nebo náprava negativních jevů. Obsah aktivity může mít různou šíři. Hofbauer (2004) rozlišuje mezi činnostmi všestrannými a činnostmi zaměřenými na některou zájmovou stránku obsahu a metod jeho realizace. Činnosti mohou být dále zaměřené na herní aktivity, sport, turistiku, činnosti technické nebo ekologické, na uměleckou tvořivost, rekreaci a oddech nebo na mezinárodní činnosti. Činnost může být motivována individuálně nebo na veřejně prospěšné úkoly. Účastníci aktivity mohou být různého věku, sociální a profesní příslušnosti. Různé aktivity se také vyznačují různou mírou institucionalizace: od volně strukturovaného, otevřeného klubu mládeže, po sdružení s ucelenou organizační výstavbou. Sdružení jsou dále různého územního dosahu: sdružení místní, městská, regionální, národní a mezinárodní.. Aktivita se také vymezuje vůči institucím školy a státních orgánů, kdy může být plně podřízena nebo nezávislá, spolupracující nebo neutrální.

3 Osobnost

V předchozí kapitole jsem mimo jiné diskutovala kontext výběru volnočasových aktivit. Zabývala jsem se jednak demografickými a rodinnými vlivy, jednak vlivem osobních charakteristik jedince.

Různí autoři se neshodují v názoru na to, který z těchto vlivů hraje důležitější roli. Například Hills a Argyle (in Barnett 2006), Lawton (in Barnett 2006) nebo Tinsley, et al. (in Barnett 2006) se domnívají, že osobnostní charakteristiky ovlivňují účast ve volnočasových aktivitách podstatně více než vlivy prostředí, zatímco Iwasaki a Mannell (in Barnett 2006) jsou přesvědčeni o opak.

Vzhledem k tomu, že nelze s jistotou říci, která skupina je blíže k pravdě a věnovat se obojímu přesahuje rámec bakalářské práce, zvolila jsem si k dalšímu zkoumání pouze souvislost osobnostních charakteristik a participace ve volnočasových aktivitách. K této volbě přispěla mimo jiné také zjištění uvedená v kapitole 1, která hovoří opakovaně o důležitosti osobnostních charakteristik při výběru konkrétních volnočasových aktivit a také o zpětném působení účasti v těchto konkrétních volnočasových aktivitách na osobnost jedince. Dále mé rozhodnutí ovlivnila také dlouhodobá tradice zkoumání a popisování konceptu osobnosti v rámci psychologie a tedy ucelenější teoretické ukotvení v této oblasti. Osobnost je také podstatnou složkou identity, jejíž hledání a vytváření chápe většina autorů jako stěžejní úkol adolescence (viz kapitolu 1).

3.1 Společné znaky osobnosti napříč definicemi

Smékal (2002) přichází s definicí osobnosti, která by mohla být společnou pro většinu současných psychologů: „V psychologii termín osobnost stále častěji označuje *jednotu* psychických procesů, stavů a vlastností, *souhrn* vnitřních determinant prožívání a chování“ (Smékal, 2002, s.17). Výjimku tvoří pouze metaindividuální, přístup k osobnosti. Pro něj je osobností to, co člověku připisujeme, zač jej považujeme (Smékal, 2002).

Dále uvádí několik znaků, kterými se, dle většiny současných psychologů osobnosti, pojem osobnost odlišuje od dílčích psychických procesů a funkcí a od zvěčňujícího pohledu na člověka. Jsou jimi: celistvost, potencialita, struktura a funkce, individuální specifičnost, stálost a změna, proaktivnost a reaktivnost, organizace, integrovanost, subjektivost, vědomí, poznání a svoboda a determinismus. Přičemž tyto znaky mohou v různých teoriích a u různých jedinců dosahovat různých hodnot. Například teorie osobnosti jako autorství činů profesora Roberta Konečného chápe osobnost člověka jako svobodnou a odpovědnou za své

činy (Smékal, 2003). Naproti tomu behavioristická teorie loutky považuje osobnost za zcela determinovanou okolím a fyziologickými procesy. Člověk je do svých činů pouze beznadějně manipulován (Smékal, 2002). Dále se jednotliví lidé liší například v míře integrovanosti svých jednotlivých osobnostních charakteristik.

3.2 Konstitutivní charakteristiky osobnosti

Výše jsem uvedla několik základních znaků osobnosti jako takových, které jsou všem jedincům do určité míry společné. Osobnost člověka je ale, jak již bylo zmíněno v kapitole 3.1, také individuální. To znamená, že k jejímu popisu si nestačí povšimnout pouze základních znaků osobnosti jako celku, ale také jejích konkrétních charakteristik, ze kterých se tento celek skládá, které jsou v tomto celku propojeny a uspořádány. Tyto charakteristiky udávají základní způsoby prožívání a jednání osobnosti jako celku. Typologií základních konstitutivních jednotek osobnosti existuje celá řada. V následujících odstavcích představím některé z nich.

3.2.1 Základní charakteristiky osobnosti podle H. Thomae

Thomae (in Smékal, 2002) považuje za základní charakteristiky osobnosti konstantní jednotky, které zůstávají beze změny i v delším časovém úseku. Jsou jimi podle něj: aktivita, autoregulace², diferencovanost³, ladění⁴, přizpůsobenost⁵, reaktivita⁶, souznění⁷ a zpevnění⁸.

3.2.2 Klíčové charakteristiky osobnosti podle Rejnvaldové

Rejnvaldová (in Smékal, 2002) utvořila seznam pěti rysů, které jsou podle ní nejdůležitějšími kvalitami (základními charakteristikami) osobnosti. Tyto rysy se utvářejí a zpevňují v opakujících se činnostech jedince a postupně se stávají predispozicemi k těmto činům. Patří mezi ně: prosociální orientace, pracovitost, zvědavost, estetická vytríbenost a organizovanost. Prosociální orientací zde rozumíme zřetel k rozumným potřebám, právům a zájmům druhých lidí. Pracovitost značí tíhnutí k aktivní produktivní činnosti. Zvědavost odkazuje na úsilí co možná nejobšérněji a nejhlouběji poznávat různé stránky skutečnosti.

² Regulace chování ve smyslu pojatého úmyslu. Na autoregulaci je závislá jednota osobnosti v čase, míra záměrnosti jejího jednání, zvládání každodenních situací a sebeovládání (Smékal, 2002).

³ Obsažnost a propracovanost pudových sil a schopností (Smékal, 2002).

⁴ Převažující zabarvení životního pocitu (Smékal, 2002).

⁵ Schopnost smysluplně a adekvátně reagovat vzhledem k daným okolnostem, ke konkrétní situaci (Smékal, 2002).

⁶ Pohotovost reagovat v nejobecnějším smyslu (Smékal, 2002).

⁷ Schopnost vcítění se do druhých, schopnost sociální resonance (Smékal, 2002).

⁸ Proces směřující od vágních sklonů k pevným rozhodnutím, od obecných schopností ke konkrétním dovednostem. Ty jsou pak odolné vůči tlakům situace (Smékal, 2002).

Estetická vytríbenost znamená sklon vidět krásu v okolní skutečnosti, těšit se z ní a snažit se jednat podle jejích zákonů. Organizovanost v sobě pak zahrnuje schopnost účelného plánování, sebekontrolu a dispozice v rámci svých fyzických a rozumových schopností dovést započaté dílo zdárně ke konci (Smékal, 2002).

3.2.3 Model optimální osobnosti R. W. Coana

R. W. Coan (in Smékal, 2002) se pokusil pomocí komparativní historické rekonstrukce odhalit osobnostní charakteristiky, které jedinci umožňují stát se optimální osobností v současné kultuře. Dospěl k pěti základním charakteristikám: efektivnost, tvořivost, vnitřní harmonie, smysl pro pospolitost a transcedence.

3.2.4 Dynamické rysy psychické variability osobnosti podle O. Mikšíka

O. Mikšík (in Smékal, 2002) se snažil odhalit základní dynamické rysy psychické variability osobnosti. Říká, že osobnost je tím adaptabilnější a životaschopnější, čím více se její kognitivní, emoční, regulační a adjustační variabilita nachází v optimálním rozpětí. Mikšík (in Smékal, 2002) v této souvislosti hovoří o optimální hladině stimulace, individuální tendenci k rizikovému chování, účinné integrovanosti osobnosti a postojových trsech.

3.2.5 Faktory osobnosti R. B. Cattella

Raymond B. Cattell vnímá osobnost jako soustavu determinant chování, které jsou hierarchicky uspořádány. Na základě empirických výzkumů a faktorové analýzy sebraných dat objevil nejdříve šestnáct základních bipolárních dimenzí normální osobnosti. Jsou jimi:

vřelost, inteligence, emocionální stabilita, dominance, živost, zásadovost, sociální smělost, citlivost, ostražitost, snivost, uzavřenost, ustrašenost, otevřenost ke změnám, soběstačnost, perfekcionismus a tenze. Tyto dimenze jsou měřeny dotazníky HSPQ a 16PF. Z šestnácti primárních osobnostních charakteristik dotazníku 16PF bylo později, na základě dalších výzkumů a další faktorové analýzy, sestaveno pět sekundárních osobnostních charakteristik dnes známých jako Big Five ("Raymond Cattell's 16," nedatováno). Cattell dále tvrdil, že pěti sekundárním charakteristikám jsou nadřazeny ještě další dva zastřešující faktory. Jejich rozpracováním a definicí se však již dále nezabýval ("Raymond Cattell's 16," nedatováno). Můžeme se setkat s různými verzemi dotazníku 16PF pro různé věkové skupiny a také s jeho zkrácenou verzí pro účely personalistů. Dotazník byl dále přeložen do více než třiceti pěti jazyků. Je využíván v případech, kdy je zapotřebí hloubkové integrované porozumění osobnosti jako celku. Uplatňuje se například ve školách, v poradenství o volbě

zaměstnání nebo v nejrůznějších oblastech personální práce ("Raymond Cattell's 16," nedatováno).

3.2.6 Velká pětka (Big five – NEOPS)

Od 60. let 20. stol se američtí psychologové pokoušejí identifikovat charakteristiky osobnosti, které se opakovaně nacházejí v mnoha nezávislých výzkumech a které potvrzují i faktorové analýzy výsledků získaných na různých vzorcích osob. Jde o jednotky osobnosti, které by vysvětlily co nejvíce rozdílů mezi lidmi. Jsou jimi: neuroticismus, extraverte, otevřenost, přívětivost a svědomitost. (Smékal, 2002)

„Podle pětifaktorové teorie osobnosti (McCrae, Costa, 1996; 1999) je lidská přirozenost poznatelná, racionální, variabilní a aktivní“ (Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.16). Osobnostní systém pak funguje podle 16 postulátů, které představitelé této teorie dělí do šesti skupin: bazální tendence, charakteristiky adaptace, objektivní biografie, sebepojetí, vnější vlivy a dynamické procesy (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002).

3.2.6.1 *Inventáře a dotazníky pro měření pětifaktorové struktury osobnosti*

Doposud bylo vytvořeno a publikováno několik inventářů a dotazníků pro měření pětifaktorové struktury osobnosti. Položky těchto dotazníků tvoří krátké věty, přídavná jména nebo obrázky. Mezi dotazníky, jejichž položky tvoří krátké věty patří například všechny tři verze NEO inventáře, Holandský Five Factor Personality Inventory (FFPI) , Italský Big Five Questionnaire BFQ (Hřebíčková, Urbánek, 2001; Hřebíčková, Urbánek, Čermák, 2002), Big Five Inventory BFI vytvořený v USA a Goldbergův International Personality Item Pool. Položky ve formě přídavných jmen se vyskytují v Amerických seznámech přídavných jmen reprezentujících pětifaktorovou strukturu popisu osobnosti (Americké ratingové škály – ARŠ) a v Inventáři přídavných jmen reprezentujících pětifaktorovou strukturu popisu osobnosti v češtině (IPJ). Poslední druh dotazníků je pak reprezentován Paunonenovým neverbálním testem se 60 obrázky znázorňujícími různé způsoby chování (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002; Hřebíčková & Urbánek, 2001). Přičemž Hřebíčková, Urbánek a Čermák (2002) poukazují na to, že „ve světě nejrozšířenější metodou identifikující pět obecných dimenzí osobnosti jsou NEO osobnostní inventáře (NEO-PI, NEO-PI-R, NEO-FFI) podle P.T. Costy a R.R. McCrae (in Hřebíčková & Urbánek, 2001), které jsou vyvíjeny od 70. let minulého století a využívány ve výzkumných studiích i psychodiagnostice“ (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002, s.2). V České republice byly využity například ke zkoumání vztahu osobnostních charakteristik a identity, hodnot, zvládání zátěže nebo mentální anorexie

(Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002). Mají uplatnění například ve výzkumu, v klinické psychologii nebo v poradenství v oblasti školní úspěšnosti a volby povolání (Hřebíčková & Urbánek, 2001).

3.2.6.2 Vývoj NEO inventářů

Vývoj NEO inventářů začal shlukovou analýzou 16PF Cattellova dotazníku. Na jejím základě identifikovali Costa & McCrae tři skupiny škál označené Neuroticismus, Extraverze a Otevřenost vůči zkušenosti, které se staly základem pro sestavní NEO inventářů. Na základě Goldbergových lexikálních výzkumů, jejichž cílem bylo vybrat přídavná jména, která by nejlépe reprezentovala pětifaktorovou strukturu osobnosti, pak k původním třem faktorům připojili ještě další dva: Přívětivost a Svědomitost (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002; Hřebíčková & Urbánek, 2001).

Dosud byly vytvořeny tři verze NEO inventářů: *NEO Personality Inventory – NEO-PI*, revidovaná verze *Revised NEO Personality Inventory – NEO-PI-R* a *NEO Five-Factor Inventory – NEO-FFI*. NEO-PI obsahuje 160 položek, z nichž 48 měří Neuroticismus, 48 Extraverzi, 48 Otevřenost vůči zkušenosti, 18 Přívětivost a 18 Svědomitost. V revidované verzi NEO-PI-R jsou poslední dvě škály doplněny o další položky. Každá škála je tak měřena 48 položkami a dělí se do šesti subškál po 8 položkách. NEO-FFI je pak zkrácenou verzí NEO-PI dotazníku. Položky tohoto dotazníku se dále nediferencují. Každá z pěti škál je tvořena dvanácti položkami, které nejlépe vystihovaly jednotlivé škály v analýze inventáře NEO-PI (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002; Hřebíčková & Urbánek, 2001).

Položky všech tří verzí NEO inventáře jsou formulovány jako krátké věty, které mají vystihovat škály pod které jsou zahrnuty. Každá z těchto položek je pak respondenty hodnocena na pětistupňové škále od 0 (vůbec nevystihuje) přes 1 (spíš nevystihuje), 2 (neutrální), 3 (spíše vystihuje) až po 4 (úplně vystihuje). Položky všech tří verzí NEO inventáře jsou formulovány jako krátké věty, které mají vystihovat jednotlivé škály, pod které jsou zahrnuty. Každá z těchto položek je pak respondentem hodnocena na pětistupňové škále od 0 (vůbec nevystihuje) přes 1 (spíše vystihuje), 2 (neutrální), 3 (spíše vystihuje) až po 4 (úplně vystihuje).

3.2.6.3 Neuroticismus

Škála Neuroticismus „zjišťuje individuální rozdíly v emocionální stabilitě a emocionální labilitě – Neuroticismu“ (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002, s.7; Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.43).

Zjišťuje, jak jsou prožívány negativní emoce jako např. strach, sklíčenost, rozpaky. Lidé, kteří dosahují vysokého skóru Neuroticismu, jsou psychicky nestabilní a jejich psychická vyrovnanost je snadno narušitelná. Na rozdíl od emocionálně stabilních jedinců uvádějí častěji negativní prožitky a obtíže při jejich překonávání. Jsou často plni obav, snadno je lze přivést do rozpaků, cítí se zahanbeni, nejistí, nervózní, úzkostní, intenzivně prožívají strach, obavy nebo smutek. Jejich představy nekorespondují s realitou, proto mají omezenou možnost kontrolovat se a zvládat stresové situace. Emocionálně vyrovnaní jedinci takové obtíže nemají, jsou klidní, vyrovnaní, bezstarostní a ani stresující situace je nevyvedou snadno z míry (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002, s.7; Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.43).

Ve zkratce tedy tato škála „rozlišuje jedince náchylné k psychickému vyčerpání a nereálným ideálům od jedinců vyrovnaných a vůči psychickému vyčerpání odolných“ (Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.45).

Škála Neuroticismu se dále dělí na subškály: Úzkostnost, Hněvivost (Hostilita), Depresivnost, Rozpačitost, Impulzivnost a Zranitelnost (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002).

3.2.6.4 Extraverze

Extraverti jsou společenší, „sebejistí, aktivní, hovorní, energičtí, veselí a optimističtí. Extraverti mají rádi druhé lidi (společnost), jsou rádi součástí skupin a různých společenských událostí, mají rádi vzrušení a udržují si veselou mysl“ (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002, s.7; Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.44). „Introverze by pak měla být nahlížena spíše jako nepřítomnost extraverze než jako její protiklad (Costa, McCrae, 1992, s.15): Introverti jsou spíše zdrženliví než nepřátelští, spíše nezávislí a samostatní než poslušní a povolní, spíše vyrovnaní než nejistí nebo flegmatictí“ (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002, s.7; Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.44).

Ve zkratce tedy tato škála „zjišťuje kvalitu a kvantitu interpersonálních interakcí, úroveň aktivace, potřebu stimulace“ (Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.45).

Extraverze se dále člení na subškály: Vřelost, Družnost, Asertivita, Aktivnost, Vyhledávání vzrušení a Pozitivní emoce (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002).

3.2.6.5 Otevřenost vůči zkušenosti

Škála Otevřenost vůči zkušenosti postihuje míru zaujetí pro nové zkušenosti, prožitky a dojmy. Osoby dosahující vysokého

skóru v této škále udávají bohatou fantazii a jsou vnímavější k prožitkům pozitivních i negativních emocí více než uzavření jedinci. Berou v úvahu nové myšlenky a nekonvenční hodnoty. Popisují se jako vědychtiví, intelektuální, obdaření fantazií, ochotni experimentovat a zajímat se o umění. Jsou připraveni kriticky přeformulovat platné normy a převzít nové sociální, etické a politické hodnoty. Často se chovají nekonvenčně, zkoušejí nové způsoby jednání a dávají přednost změně. Osoby dosahující nízkého skóru v této škále mají častěji sklon chovat se konvenčně a zastávat konzervativní postoje. Dávají přednost známému, osvědčenému a jejich emoční reakce jsou často utlumeny (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002, s.8; Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.44).

Ve zkratce škála Otevřenost vůči zkušenosti „zjišťuje aktivní vyhledávání nových zážitků; toleranci k neznámému a jeho objevování“ (Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.45).

Tato škála se dále člení na subškály: Fantazie, Estetické prožívání, Prožívání, Novátorské činnosti, Ideje a Hodnoty (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002).

3.2.6.6 *Prívětivost*

Nejvýznamnější charakteristikou osob dosahujících vysokého skóru na škále Prívětivosti je altruismus (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002; Hřebíčková & Urbánek, 2001).

Takoví lidé mají pro druhé pochopení a porozumění, projevují jim přízeň, chovají se k nim laskavě a vlídně. Jsou vždy ochotni pomáhat a jsou přesvědčeni, že ostatní zase budou pomáhat jim. Mají sklon důvěřovat druhým lidem a dávají přednost spolupráci. Osoby s nízkým skórem se naproti tomu popisují jako nepřátelské a egocentrické, které mají tendenci znevažovat záměry druhých lidí. Spíše soutěží než spolupracují. Charakteristiky tvořící pozitivní pól dimenze Prívětivost jsou sociálně žádoucí, proto budou přívětiví lidé oblíbenější než ti, kteří s druhými nespolečnicují. Přesto je třeba zdůraznit, že schopnost bojovat za vlastní zájmy je v mnohých situacích velmi potřebná. Jistá míra skepse vůči názorům druhých přispívá k úspěšnému řešení problému (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002, s.8; Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.44).

Škála Prívětivosti ve zkratce „zjišťuje kvalitu interpersonální orientace na kontinuu od soucítění po nepřátelskost v myšlenkách, pocitech i činech“ (Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.45).

Prívětivost obsahuje subškály: Důvěra, Upřímnost, Altruismus, Poddajnost, Skromnost a Jemnocit (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002).

3.2.6.7 *Svědomitost*

Svědomitost se „vztahuje k aktivnímu procesu plánování, organizování a realizaci úkolů“ (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002, s.10; Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.44).

Osoby dosahující vysokého skóru v této škále se popisují jako cílevědomé, ctižádostivé, pilné, vytrvalé, systematické, s pevnou vůlí, disciplinované, spolehlivé, přesné a pořádné. Tyto sociálně žádoucí charakteristiky mají vztah k studijním a pracovním výkonům, mají však i svou negativní stránku, pokud překročí únosnou míru a projeví se jako přehnaná pořádkumilovnost, pedantičnost nebo workoholické chování. Osoby s nízkým skórem se popisují jako nedbalé, lhostejné, nestálé, naplňující své cíle s malým zaujetím (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002, s.10; Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.44).

Ve stručnosti škála Svědomitosti „zjišťuje individuální úroveň při organizaci, motivaci a vytrvalosti na cíl zaměřeného chování. Odlišuje spolehlivé, na sebe náročné lidi, od těch, kteří jsou lhostejní a nedbalí“ (Hřebíčková & Urbánek, 2001, s.45).

Svědomitost obsahuje subškály: Způsobilost, Pořádkumilovnost, Zodpovědnost, Cílevědomost, Disciplinovanost a Rozvážnost (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002).

3.2.6.8 *Otázka univerzality pětifaktorového modelu osobnosti*

NEO inventáře byly přeloženy do více než 30 jazyků. Nelze však souhlasit s univerzální platností pětifaktorového modelu osobnosti. Lexikální studie vycházející z analýzy osobnostně relevantních slov totiž takovéto interpretace nepotvrzují. Lze podle nich spíše hovořit o tom, že v jednotlivých jazycích existují národní varianty pětifaktorové struktury (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002; Hřebíčková & Urbánek, 2001). Nelze tedy úplně ztotožňovat ani českou a americkou verzi osobnostních faktorů ani spoléhat na shodné závěry českých a amerických studií zaměřených na osobnostní charakteristiky.

Kulturní odlišnosti se dle Hřebíčkové, Urbánka a Čermáka (2002) pravděpodobně podílejí také na problematičnosti některých položek subškály N5 Vznětlivosti a O6 Hodnot. V češtině a i dalších jazycích by bylo, dle Hřebíčkové, Urbánka a Čermáka (2002), pravděpodobně vhodnější vznětlivost zjišťovat jinými projevy chování než je to obvyklé v USA. "Nahrazovat však problematické položky a pokoušet se o jejich přeformulování nemusí vést ke zlepšení faktorové struktury položek“ (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002, s.43).

3.2.6.9 Reliabilita a validita NEO inventáře

I přes kulturní rozdíly a s nimi spojenými těžkostmi s překladem dotazníku NEO do češtiny a potažmo také se srovnatelností výsledků výzkumů týkajících se osobnostních charakteristik, je

reliabilita škál české verze NEO-PI-R odvozená ze sebeposouzení i posouzení druhého srovnatelná s reliabilitou amerických škál. V české i americké verzi NEO osobnostního inventáře má nejvyšší reliabilitu škála Neuroticismus. Nejnížší reliabilita byla zaznamenána v americké i české verzi pro škálu Přívětivost (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002, s.37).

Jednotlivé škály mají také dle výzkumu Hřebíčkové, Urbánka a Čermáka (2002) uspokojivou vnitřní konzistenci. „Většina položek výsledné verze dotazníku má faktorový náboj větší nebo roven 0,3 v odpovídajícím faktoru. Pouze u čtyř položek nedosahuje potřebný faktorový náboj v odpovídajícím faktoru. Jedná se o dvě položky reprezentující otevřenost vůči zkušenosti (otázky 108 a 88) a dvě položky reprezentující Přívětivost (otázky 4 a 64)“ (Hřebíčková, Urbánek, & Čermák, 2002; Hřebíčková & Urbánek, 2001). Škály mají tedy uspokojivou míru diskriminační validity.

Korelace NEO pětifaktorového osobnostního inventáře s jinými metodami pro zjišťování pětifaktorové struktury (s FFPI, BFQ a IPJ) dále prokázaly uspokojivou diskriminační validitu jednotlivých škál s výjimkou Otevřenosti vůči zkušenosti (Hřebíčková & Urbánek, 2001).

3.2.6.10 Rozdíly v osobnostních charakteristikách v souvislosti s věkem a genderovou příslušností

Hřebíčková, Urbánek a Čermák (2002) a Hřebíčková a Urbánek (2001) pozorovali také změny v naměřených hodnotách osobnostních charakteristik v souvislosti s věkem a genderovou příslušností respondentů. Osobnost je podle Hřebíčkové a Urbánka (2001) stabilní po třicátém roce věku. Hřebíčková, Urbánek a Čermák dále zjistili, že „starší respondenti se posuzují jako méně neurotičtí, extravertní a otevření vůči zkušenostem a více přívětiví a svědomití ve srovnání s mladšími respondenty“ (2002, s.37). A také, že „ženy se posuzují ve srovnání s muži jako více přívětivé, neurotické a otevřené vůči zkušenosti. Tyto rodové odlišnosti jsou ještě zřetelnější na základě analýzy dat posouzení druhých“ (2002, s.37).

3.3 Možnost změny osobnosti

V předchozím odstavci (3.2.6.10) hovoří Hřebíčková a Urbánek o stabilizaci osobnosti po 30. roce života. Před 30. rokem by tedy měla být změna osobnosti nejsnazší. O možnosti změny osobnosti po tomto roce nepadají mezi psychology shoda. Někteří psychologové soudí, že lze člověku pouze pomoci rozvinout kompenzační operace, jimiž vyváží určité nedostatky, nebo posílit jeho kontrolní funkce, jimiž zvládne, utlumí nežádoucí formy chování a prožitky. Tito psychologové argumentují, že ve stresových situacích se jedinci často navracejí k chování či smýšlení, o kterém se jejich okolí i oni sami domnívali, že se s ním již vypořádali. Programy zaměřené na změnu osobnosti mohou pak mít čtyři základní cíle. Mohou se snažit minimalizovat osobnostní charakteristiky, které jsou negativní pro vývoj jejich osobnosti, nebo zvětšit ty, které jsou ku prospěchu výstavbě vnitřního světa osobnosti. Dále mohou usilovat o odstranění nežádoucích a vytvoření nových žádoucích osobnostních charakteristik, nebo pracovat na restrukturalizaci celé osobnosti. Přičemž platí, že rozvoj stávajících a vytváření nových osobnostních charakteristik jsou snazší než eliminace nebo inhibice nežádoucích vlastností (Smékal, 2002).

4 Sportovní aktivity

Změna osobnosti není pouze záležitostí speciálních programů, které jsou na tuto změnu přímo zaměřeny. Osobnost se vyvíjí a přetváří především v každodenním životě – v rámci interakcí v rodině, škole, práci nebo volnočasových aktivitách. James Gavin (2002) se v tomto smyslu zabývá sportovními aktivitami a dochází k závěru, že sportovní aktivity mohou být jedněmi z významných nástrojů postupné změny osobnosti. Svoje tvrzení zakládá na myšlence, že každý sport je charakteristický svými specifickými psychosociálními nároky na jedince a nabízí mu tak specifický kontext jeho osobnostního vývoje. Gavin (2002) říká, že některé sporty jsou postaveny na soutěžení s druhými, jiné na překonávání sama sebe. V některých jde o to, s vypětím všech sil doběhnout za cílovou čáru, v jiných o to, zvládnout bezchybně kroky choreografie. Každému pohybu nebo interakci, které jsou po jedinci v rámci toho kterého sportu vyžadovány, přitom odpovídá určitý psychologický prostor, do kterého jedinec v rámci sebe sama vstupuje, aby zůstal ve „hře“. Při dlouhodobé účasti v určité sportovní aktivitě pak jedinec opakovaně vstupuje do konkrétních psychologických prostorů, které se pojí s touto aktivitou. Dochází tak k postupnému zvnitřňování těchto prostorů, které pak formují to, kým jsme. Čím déle tedy participujeme v určité aktivitě, tím hlubší změny ve své osobnosti můžeme dosáhnout. Tato změna bude samozřejmě v souladu se zaměřením té které konkrétní aktivity. Záleží tedy také, jakým způsobem si jedinec tuto aktivitu vybere. Jak

bylo zmíněno v kapitole 1.3.1.2, motivací pro účast v jakékoli volnočasové aktivitě, a tedy i v aktivitě sportovní, může být rozvoj osobnostních charakteristik a schopností nebo to, že tato aktivita rezonuje se stávajícími osobními předpoklady jedince (a baví ho tedy). Gavin (2002) na toto konto říká, že účastní-li se jedinec aktivity, která je v souladu s jeho dosavadními zvyklostmi a osobními předpoklady, změna jeho osobnosti bude minimální, jedinec bude v podstatě pouze rozvíjet své stávající předpoklady. K tomu, aby mohla být sportovní aktivita nástrojem změny osobnosti a jednání jedince je dle Gavina (2002) zapotřebí volit aktivity, které jsou zaměřeny na rozvoj kompetencí, které nejsou jedinci vlastní a které si chce tento jedinec osvojit.

4.1 Benefity spojené s participací ve sportovních aktivitách

Vedle benefitů, které jsou spojeny s participací ve volnočasových aktivitách obecně (viz kapitolu 2.1.1), byl opakovaně potvrzen pozitivní vliv sportovních aktivit na psychiku, fyzické zdraví i sociální vazby jedince. Bylo zjištěno, že pravidelné cvičení napomáhá k vyšší sebedůvěře (self-confidence) a sebeúctě (self-esteem), zlepšuje náladu a může také zmírnit chronickou depresi a úzkostné stavy. Někteří výzkumníci dále popsali pozitivní dopad fyzické aktivity na inteligenci a paměť (Gavin, 2002). Opakovaně byl také potvrzen pozitivní dopad sportovních aktivit na zdraví (Courneya & Hellsten, 1998). Fyzická aktivita se ukazuje jako velmi důležitá součást prevence obezity, kardiovaskulárních a respiračních onemocnění, nebo svalové atrofie. Jay J. Coakley (in Eitzen, 2009) dále hovoří o významu sportovních aktivit pro socializaci jedince do společnosti. Sportovní aktivity jsou, dle Coakleyho (in Eitzen, 2002), reflexí hodnot, norem a obecných způsobů myšlení, cítění a jednání v konkrétní společnosti. Jednotlivci se tedy v jejich rámci těmito hodnotám, normám a způsobům myšlení, cítění a jednání učí, čímž se stávají plnohodnotnými členy své společnosti. Naučené způsoby myšlení, cítění a jednání pak jedinci potvrzují a předávají dál skrze svoje každodenní činnosti a interakce s druhými. Jednotlivé sportovní aktivity také spojují jedince s podobnými zájmy. Vznikají tak zájmové sociální skupiny, v jejichž rámci je uspokojována jedna ze základních lidských potřeb – potřeba někam patřit. Významným benefitem participace ve sportovních aktivitách je také dle Coakleyho (in Eitzen, 2009) možnost odreagování agresivní energie ve společensky přijatelné formě.

4.2 Rizika spojená s participací ve sportovních aktivitách

Jak již bylo zmíněno výše, sportovní aktivity jsou reflexí společnosti, v jejímž rámci jsou uskutečňovány. Jsou nástrojem sociální kontroly a udržování pravidel a neměnné

struktury. Jako takové dle Coakleyho (in Eitzen, 2009) ničí spontaneitu, svobodu a invenci, které jsou charakteristické pro hru. Sport vytváří podmínky, za kterých již tělo samo o sobě není vnímáno jako zdroj sebenaplnění a potěšení. Tělo je materializováno, vnímáno jako stroj, který má být maximálně produktivní a efektivní. Potěšení a naplnění pak záleží na tom, jaký výkon tělo podá: zda jeho prostřednictvím dosáhneme vytyčených cílů, zda vyhrajeme zápas, zda na sebe upozorníme okolí.

D. Stanley Eitzen (2009) upozorňuje, že ve sportu jde mnohdy pouze o výhru bez ohledu na morální hodnoty. Hráči jsou například nabádáni svým trenérem k podvádění, k předstírání, že byli faulováni, ke slovním potyčkám nebo k napadání protihráčů. Tento trend se pak stává špatným základem k osobnostnímu rozvoji. Participace ve sportovní aktivitě pak spíše charakter ničí než aby jej budovala a rozvíjela.

Dalším velkým rizikem participace ve sportovních aktivitách je užívání anabolických steroidů a jiných drog, které zvyšují výkonnost a urychlují proces budování žádoucích tělesných proporcí (Eitzen, 2009; Yesalis & Bahrke, in Eitzen 2009). Za povšimnutí stojí také přetrénování a celkové vyčerpání organismu, které může být důsledkem přílišných ambic trenéra, sportovce, nebo jeho jiných významných druhých (Eitzen, 2009).

Přehnaná fyzická aktivita může vyústit v závislost na cvičení (exercise dependence symptom), které se stává vše zahrnující (all-consuming) aktivitou. Závislost na cvičení se pak projevuje jako touha po fyzické aktivitě, která zpětně vyúsťuje v extrémní cvičení a způsobuje negativní fyziologické a psychologické symptomy. Negativním fyziologickým symptomem může být například zranění zapříčiněné opotřebováním kolenních chrupavek. Z psychologických symptomů pak může jít třeba o neklid a negativní pocity pokud jedinci není umožněno cvičit (Hausenblas & Giacobbi, 2004).

4.3 Sportovní aktivity jako součást volnočasových aktivit

V kapitole 2.4 jsem se zabývala různými možnostmi členění volnočasových aktivit. Nyní se pokusím sportovní aktivity do tohoto rámce zasadit a přiblížit tak, jaké místo mezi volnočasovými aktivitami zaujímají. Sportovní aktivity podle členění uvedeného v kapitole 2.4 korespondují s Dumazedierovými fyzickými aktivitami (více viz kapitolu 2.4.1) a Barnettovými kategoriemi venkovních, vodních a sportovních/atletických aktivit (více viz kapitolu 2.4.3). Ve Wilkinsonově a Hansenově členění jsou pak sportovní aktivity součástí faktorů 2 a 4 (více viz kapitolu, 2.4.4). Dále se s nimi můžeme setkat v Němcově členění jako s tělovýchovnými, sportovními a turisticky zaměřenými aktivitami (více viz kapitolu 2.4.5).

V Hofbauerově klasifikaci pak jde o činnosti zaměřené na herní aktivity, sport a turistiku (více viz kapitolu 2.4.6).

4.4 Dělení sportovních aktivit

Leisure-Time Exercise Questionnaire (LTEQ) dělí sportovní aktivity podle náročnosti na velmi namáhavé (strenuous), průměrně namáhavé (moderate) a mírně namáhavé (mild) (Goddin & Shephard, in Hausenblas & Giacobbi, 2003). Uvedený dotazník zjišťuje také frekvenci jednotlivých cvičení. Na základě kombinace informací o frekvenci a intenzitě cvičení pak můžeme stanovit celkový týdenní cvičební index (total weekly exercise index), tedy množství sportovní aktivity jedince za jeden týden.

Sportovní aktivity bychom mohli rozdělit také podle rozdílů ve spolupráci na kooperativní (zaměřené na spolupráci) a kompetitivní (zaměřené na soutěžení). Přičemž soutěžení může mít, dle Samsona (in Ross, Rausch, Canada, 2003), dvě formy: hyperkompetitivní (hypercompetition) a kompetitivní se zaměřením na osobní rozvoj (personal development competition). Zatímco hyperkompetitivita je charakterizována potřebou vyhrát za každou cenu, kompetitivita se zaměřením na osobní rozvoj se vyznačuje vnímáním soutěže jako prostředku osobního rozvoje. S jiným způsobem členění pak přichází Gavin (2002). Říká, že soutěžení může mít tři podoby: soutěžení sama se sebou, soutěžení se standardy výkonu a soutěžení s druhými. Přičemž soutěžení sama se sebou a soutěžení se standardy výkonů považuje spíše za součásti osobního úspěchu a výkonu než za soutěž v pravém slova smyslu. Soutěžení ve své nejčistší podobě se pak vyznačuje rivalitou, soutěžením s jedním nebo více jinými lidmi, které jedinec vnímá jako rivaly v dosažení svého cíle.

Zaměření na soutěžení nebo na spolupráci by mohlo do jisté míry souviset s dělením sportovních aktivit na individuální a týmové. V individuálních sportovních aktivitách je jedinec veden především k soutěžení ať již s druhými nebo sám se sebou. V týmových aktivitách je jedinec také veden k soutěžení sama se sebou, ale nejen to: musí také spolupracovat se svým týmem. Týmové aktivity by tedy teoreticky měly být zaměřeny na spolupráci více než aktivity individuální.

5 Souvislost osobnostních charakteristik a participace ve sportovních aktivitách

V předcházející kapitole bylo poukázáno na souvislost mezi participací ve sportovních aktivitách a osobnostními charakteristikami jedince. V následujících odstavcích tedy shrnu výsledky některých dosavadních studií na toto téma. Bohužel většina uvedených studií byla provedena na americké populaci. Výsledky tedy, jak již bylo odůvodněno výše (viz kapitoly 2.3.1.1 a 3.2.6.8), nemusejí přesně odpovídat poměrům v české populaci. Tento fakt je jedním z důvodů, proč se domnívám, že je důležité věnovat se tématice souvislosti sportovních aktivit a osobnostních charakteristik také u české populace a ověřit tak výsledky amerických kolegů pro českou populaci.

5.1 Neuroticismus a participace ve sportovních aktivitách

H. J. Eyseneck (in Wilkinson & Hansen, 2006) a také Barnett (2006) dospěli ke shodnému závěru, že participace ve sportovních aktivitách negativně koreluje s neuroticismem. To znamená, že emocionálně stabilnější jedinci participují ve svém volném čase více ve sportovních aktivitách než jedinci emocionálně méně stabilní.

Courneya a Hellsten (1998) se pak zabývali motivy k participaci a také překážkami v participaci ve sportovních aktivitách. V úvodu svého výzkumu se odkazují na dvacet čtyři předcházejících studií, které se zabývaly vztahem mezi osobnostními charakteristikami a participací ve sportovních aktivitách. Tyto studie se dle autorů shodují na tom, že účast ve sportu je spojena s nízkými hodnotami neuroticismu. Přičemž Courneya a Hellsten (1998) docházejí ve svém výzkumu ke shodným závěrům. Potvrzují tak závěry vyzkoumané výše zmíněnými autory H. J. Eyseneckem (in Wilkinson & Hansen, 2006) a Barnettem (2006). Courneya a Hellsten (1998) se však tuto myšlenku pokoušejí dále rozvést právě zaměřením na motivy k participaci a překážky v participaci ve sportovních aktivitách. Zjistili, že emocionálně nestabilní jedince nebaví účast ve sportovních aktivitách sama o sobě. Je to často proto, že emocionálně nestabilní jedinci trpí nedostatkem energie, nedostatkem motivace a rozpaky. Courneya a Hellsten (1998) však také zjistili, že neuroticismus významně koreluje s nespokojeností s vlastním tělem. Emocionálně nestabilní jedinci tak mohou být motivováni k účasti ve sportovních aktivitách kvůli svému fyzickému vzhledu, aby mohli kontrolovat svoji hmotnost. Neuroticismus je pak také dle Hausenblase a Giacobbího (2004) a Flynnna (in Hausenblas & Giacobbi, 2003) prediktorem exercise dependence symptomu (závislosti na cvičení). S tímto tvrzením ovšem nesouhlasí Spano (in Hausenblas & Giacobbi, 2003), který

mezi neuroticismem a exercise dependence symptomem nenalezl žádný vztah, a Davis a Fox (in Hausenblas & Giacobbi, 2003), kteří se domnívají, že vztah mezi exercise dependence symptomem a neuroticismem je negativní.

Negativní souvislost mezi neuroticismem a sportovními aktivitami podporuje také výzkum vztahu mezi volnočasovými zájmy, osobnostními charakteristikami, afektem a náladou Wilkinsona a Hansena (2006). Wilkinson a Hansen (2006) zde našli negativní korelaci mezi Faktorem 4, nazvaným venkovní aktivity, a neuroticismem.

Piedmont, Hill a Blanco (in Ross, Rausch, & Canada, 2003) se dále zabývali osobností, jako prediktorem atletické výkonnosti. Z jejich výzkumu vyplynulo, že osobnost úspěšných atletů se vyznačuje nízkým neuroticismem a vysokou svědomitostí.

Hoyt, Rhodes, Hausenblas a Giacobbi (2009) pak zkoumali vztah mezi osobnostními charakteristikami a teorií plánovaného chování (TPB). Zjistili, že cvičební chování se pojí s nízkým neuroticismem, vysokou svědomitostí a vysokou extravertí.

Všechny zmíněné výzkumy se tedy v podstatě shodují na negativní souvislosti mezi neuroticismem a participací ve sportovních aktivitách. Výjimku tvoří snad jen Hollandova studie vztahu mezi zájmy a osobnostními charakteristikami (Costa, McCrae, & Holland, in Wilkinson & Hansen, 2006). Holland rozlišuje šest typů volnočasových zájmů: realistický (realistic), badavý (investigative), umělecký (artistic), sociální (social), podnikavý (enterprising) a konvenční (conventional). Přičemž sportovní aktivity jsou řazeny k podnikavému typu zájmu (enterprising interest type). U tohoto typu zájmu však nebyla zjištěna žádná prokazatelná souvislost s osobnostní charakteristikou neuroticismu. Vzhledem k tomu, že ale Hollandův podnikavý typ zájmu neodkazuje pouze ke sportovním aktivitám a navíc je Hollandova typologie pouze vyjádřením zájmu o participaci v té které aktivitě a ne participace samotné, se domnívám, že můžeme předpokládat právě negativní souvislost mezi sportovními aktivitami a neuroticismem.

5.2 Extraverze a participace ve sportovních aktivitách

Rhodes a Courneya (2003) a také Hoyt, Rhodes, Hausenblas a Giacobbi (2009) zkoumali vztah mezi osobnostními charakteristikami a teorií plánovaného chování (TPB). Shodně zjistili, že extraverze je jedním z klíčových faktorů, které se podílejí na cvičebním chování. Extraverze dle Hoyta, Rhodese, Hausenblase a Giacobbiho (2009) ovlivňuje afektivní postoj, instrumentální postoj a také vnímanou kontrolu a záměry, které společně ovlivňují cvičební chování. Tedy vyšší míra extraverze pozitivně ovlivňuje účast ve sportovních aktivitách.

Také H. J. Eysenck (in Wilkinson & Hansen, 2006) a Courneya a Hellsten (1998) zjistili, že extraverte pozitivně koreluje s účastí ve sportovních aktivitách. Wilkinson a Hansen (2006) toto zjištění podkládají ještě celou řadou dalších výzkumů, které také dokládají pozitivní vztah extraverte k účasti ve sportovních aktivitách.

Courneya a Hellsten (1998) se dále zabývali motivy k participaci a také překážkami v participaci ve sportovních aktivitách. V úvodu svého výzkumu, jak jsem již zmínila v kapitole 5.1, se odkazují na dvacet čtyři předcházejících studií, které se zabývaly vztahem mezi osobnostními charakteristikami a participací ve sportovních aktivitách. Tyto studie se dle Courneya a Hellsten (1998) shodují na tom, že účast ve sportu je spojena s vysokými hodnotami extraverte. Courneya a Hellsten (1998) tyto výsledky potvrzují, stejně jako Hoyt, Rhodes, Hausenblas a Giacobbi (2009) a H. J. Eysenck (in Wilkinson & Hansen, 2006). Courneya a Hellsten (1998) se však tuto myšlenku opět pokusili dále rozvést zaměřením na motivy k participaci a překážky v participaci ve sportovních aktivitách. Zjistili, že extraverzi jsou často motivováni k participaci ve sportovních aktivitách tím, že se v jejich rámci mohou potkat s jinými lidmi a také proto, že je účast ve sportovních aktivitách sama o sobě baví. Courneya a Hellsten (1998) dále předpokládají, že extraverzi budou raději participovat ve sportovních aktivitách, kde se budou setkávat s dalšími lidmi než v aktivitách individuálních. Extraverte dále pozitivně korelovala s množstvím cvičení a se strukturovaností aktivit.

Také Eysenck, Nias a Cox (in Barnett 2006) zjistili, že extraverte se silně pojí s participací ve sportovních aktivitách a dále také s touhou po soutěžení v rámci sportů a her. Brandstatter (in Barnett, 2006) říká, že extraverzi mají větší potřebu vzrušení v porovnání s introverty. Volného času tedy využívají k aktivitám, které jsou více vzrušující než jiné oblasti života. Samson (in Ross, Rausch a Canada, 2003) rozlišuje dva typy soutěžení: hyperkompetitivní a kompetitivní se zaměřením na osobnostní rozvoj (tyto termíny jsou více vysvětleny v kapitole 4.4.). S extraverzí pak dle výzkumu Rosse, Rausche a Canady (2003) koreluje kompetice se zaměřením na osobnostní rozvoj, zatímco hyperkompetitivita k ní nemá prokazatelný vztah. Ross, Rausch a Canada dále zjistili pozitivní vztah extraverte a kooperace. Tyto závěry spolu s motivací setkávat se s druhými lidmi v rámci sportovních aktivit (Courneya a Hellsten, 1998) poukazují na tendenci extravertů participovat spíše v týmových než individuálních aktivitách. Tuto tendenci dokládá Eagleton, McKelvie a Man (2007). Zjistili totiž, že jedinci, kteří participují v týmových sportovních aktivitách skórují výše na škále extraverte než jedinci, kteří participují v individuálních sportovních aktivitách nebo neparticipují ve sportovních aktivitách vůbec. Zjistili též, že skóre dosažené v testech se v průběhu času neměnilo.

Holland (in Wilkinson & Hansen, 2006), jehož typologii jsem diskutovala již výše, zjistil, že extraverte signifikantně koreluje s podnikavým typem zájmu, jehož součástí je také zájem o sport.

Výjimku v zjištěných souvislostech mezi extraverzí a participací ve sportovních aktivitách pak tvoří výzkum Wilkinsona a Hansena (2006). Ti nenalezli žádnou souvislost mezi osobnostními charakteristikami a faktorem 2 (instrumentální aktivity) a faktorem 4 (venkovní aktivity), které v sobě zahrnují právě sportovní aktivity. Tento výsledek je v rozporu s výsledky ostatních výzkumů na toto téma. Je tomu tak pravděpodobně proto, že jednotlivé faktory jsou příliš široce vymezeny a sportovní aktivity jsou obsaženy ve více než jednom faktoru. Dále také ani faktor 4 ani faktor 2 neodkazují pouze ke sportovním aktivitám. Je tedy možné, že sportovní aktivity jsou sloučeny s aktivitami, které se nepojí se stejnými osobnostními charakteristikami a proto nejsou výsledky signifikantní (podobně jako tomu bylo v případě klasifikace typů volnočasových zájmů u Hollanda – viz kapitolu 5.1).

Extraverte je pak také dle Hausenblase a Giacobbiho (2004) a Davise a Foxe (in Hausenblas & Giacobbi, 2004) prediktorem exercise dependence symptomu (závislosti na cvičení). S tímto tvrzením ovšem nesouhlasí Davis et al. (in Hausenblas & Giacobbi, 2004), kteří mezi extraverzí a exercise dependence symptomem žádný vztah nenalezli.

Výsledky výzkumů se v podstatě shodují v zjištění, že extraverte je pozitivně spojena s participací ve sportovních aktivitách, především pak ve sportovních aktivitách týmových.

5.3 Otevřenost vůči zkušenosti a participace ve sportovních aktivitách

Většina studií zaměřených na souvislost osobnostních charakteristik a participace ve sportovních aktivitách nenalezla signifikantní vztah mezi otevřeností vůči zkušenosti a participací ve sportovních aktivitách. Otevřenost měla také nejmenší souvislost se všemi typy orientace na úspěch dle Rosse, Rausche a Canady, (2003). Dle Courney a Hellsten (1998) je motivem ke cvičení u jedinců otevřených ke zkušenosti duševní zdraví, vyrovnaní se se stresem a jeho zábavnost. Jedinci otevření ke zkušenosti mají dále, dle Courney a Hellsten (1998), tendenci k participaci v nestrukturovaných outdoorových sportech.

Vzhledem k převažující nesignifikantnosti výsledků souvislosti otevřenosti vůči zkušenosti a participace ve sportovních aktivitách jsem se rozhodla tuto osobnostní charakteristiku do výzkumu nezahrnout.

5.4 Přívětivost a participace ve sportovních aktivitách

Přívětivost je dle Rosse, Rausche a Canady (2003) nejdůležitější diferencující charakteristikou mezi různými orientacemi na úspěch. Byla negativně vztažena k hyperkompetici, pozitivně vztažena ke kooperaci a nevztažena ke kompetici se zaměřením na osobnostní rozvoj. Tyto výsledky v podstatě potvrzuje také studie Jessicy R. Eagleton, Stuarta J. McKelvieho a Antona de Mana (2007) zaměřená především na extraverci a neuroticismus u participantů v týmových a individuálních sportech, a u neparticipantů. Eagleton, McKelvie a Man (2007) našli pozitivní souvislost mezi kooperací a přívětivostí, zatímco souvislost mezi přívětivostí a kompetitivností shledali jako negativní.

Přívětivost je dále dle Hausenblase a Giacobbioho (2003) prediktorem exercise dependence symptomu (závislosti na cvičení). Lidé s nízkou přívětivostí mají tendenci být egocentričtí, soutěživí a skeptičtí k zájmům a záměrům druhých. Je tedy možné, že nepřívětiví lidé se stávají závislými na cvičení aby uspokojili své sklony k soutěživosti.

Na základě těchto výsledků usuzují, že ve sportovních aktivitách budou participovat spíše nepřívětiví jedinci. Přičemž přívětivější z nich pak budou participovat spíše v týmových aktivitách než v aktivitách individuálních.

5.5 Svědomitost a participace ve sportovních aktivitách

Výzkum vztahu mezi osobnostními charakteristikami a teorií plánovaného chování (TPB) Hoyta, Rhodese, Hausenblase a Giacobbioho (2009) ukázal, že svědomitost je spolu s extravercí jedním z klíčových faktorů, které se podílejí na cvičebním chování. Svědomitost má podle tohoto výzkumu vliv především na vnímanou kontrolu a záměry jedince, které společně ovlivňují jeho cvičební chování (participaci ve sportovních aktivitách). Tedy vyšší míra svědomitosti pozitivně ovlivňuje účast ve sportovních aktivitách. Pozitivní vztah participace ve sportovních aktivitách a svědomitosti potvrzují také Courneya a Hellsten (1998).

Piedmont, Hill a Blanco (in Ross, Rausch, & Canada, 2003) se dále zabývali osobnostmi, jako prediktorem atletické výkonnosti. Z jejich výzkumu vyplynulo, že osobnost úspěšných atletů se vyznačuje nízkým neuroticismem a vysokou svědomitostí.

Courneya a Hellsten (1998) pak zjistili, že pro svědomité jedince jsou častými důvody k participaci ve sportovních aktivitách zdravotní benefity a zlepšení nebo udržení fyzické kondice. Ojediněle se pak u nich setkáme s bariérami jako je nedostatek energie, chybějící motivace nebo rozpaky.

Výše uvedené studie se shodují na pozitivní souvislosti mezi svědomitostí a participací ve sportovních aktivitách. Nalezla jsem pouze jednu výzkumnou studii, která se s těmi předchozími úplně neshoduje. Jde o studii souvislostí mezi volnočasovými preferencemi a genderem, rasou, ethnicitou, osobnostními charakteristikami, afektivním stylem a motivační orientací Lynna A. Barnetta (2006). Ten dospěl k závěru, že méně svědomití jedinci preferují participaci ve sportovních aktivitách více. Tato drobná inkonsistence může být způsobena tím, že Barnett se nezabýval participací ve sportovních aktivitách, ale pouze preferencemi k této participaci. (Osobnosti zájemců o participaci a participantů se pak nemusejí shodovat.) Také vzhledem ke kvantitativní převaze zdrojů, které potvrzují pozitivní souvislost mezi svědomitostí a participací ve sportovních aktivitách, předpokládám, že jedinci, které baví větší množství sportovních aktivit se budou posuzovat jako svědomitější než jedinci, které baví menší množství sportovních aktivit.

Výzkumná část

6 Výzkumný záměr

Z teoretické části vyplývá, že jedním z klíčových úkolů období adolescence je hledání a utváření identity. Nedílnou součástí tohoto procesu je také rozvoj, utváření a přetváření osobnostních charakteristik jedince. Identita a tedy také osobnostní charakteristiky jsou utvářeny v každodenním životě. Děje se tak v rámci rodiny, blízkých přátelských vztahů, školy a volnočasových aktivit. Přitom platí, že osobnost a identita jedince jsou nejen v rámci těchto oblastí utvářeny, ale zároveň tyto oblasti také samy utváří.

Ze zmíněných oblastí každodenního života jsem se zaměřila na oblast volnočasových aktivit, konkrétně pak na aktivity sportovní a na jejich souvislost s osobnostními charakteristikami patnáctiletých adolescentů.

Na základě kapitol 5.2, 5.5 a 5.4 jsem předpokládala, že patnáctiletí adolescenti, kteří budou ve svém volném čase participovat více ve sportovních aktivitách budou extravertnější, svědomitější a přívětivější než patnáctiletí, kteří v nich budou participovat méně. Z kapitoly 5.1 jsem pak usuzovala, že patnáctiletí, kteří budou ve svém volném čase participovat ve sportovních aktivitách méně, budou neurotičtější než patnáctiletí, kteří v nich budou participovat více. Na základě kapitol 5.2 a 5.4 jsem dále očekávala, že patnáctiletí adolescenti, kteří budou aktivně participovat v týmových sportovních aktivitách budou extravertnější a přívětivější než patnáctiletí, kteří budou participovat v individuálních sportovních aktivitách.

Protože byla většina výzkumů, ze kterých vychází moje předpoklady, provedena na americké populaci, šlo mi zároveň také o částečné ověření výsledků amerických kolegů na české populaci.

7 Výzkumná otázka a hypotézy

7.1 Výzkumná otázka

Jak spolu souvisejí osobnostní charakteristiky patnáctiletých adolescentů a jejich aktivní participace ve sportovních aktivitách?

7.2 Hypotézy

Hypotéza H1: Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit, se posuzují jako extravertnější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

Hypotéza H2: Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit, se posuzují jako svědomitější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

Hypotéza H3: Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit, se posuzují jako emocionálně stabilnější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

Hypotéza H4: Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit, se posuzují jako méně přívětiví než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

Hypotéza H5: Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v týmových sportovních aktivitách, se posuzují jako extravertnější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v individuálních sportovních aktivitách.

Hypotéza H6: Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v týmových sportovních aktivitách, se posuzují jako přívětivější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v individuálních sportovních aktivitách.

8 Popis výzkumného vzorku

Výzkumný soubor tvořilo 326 patnáctiletých adolescentů z Brna a okolí. Z tohoto počtu bylo 173 chlapců a 153 dívek. Soubor byl vybrán metodou náhodného výběru z celkového počtu 554 patnáctiletých adolescentů vyšetřených v rámci psychologické části projektu ELSPAC v letech 2006 až 2007.

8.1 Stručný popis projektu ELSPAC

Projekt ELSPAC (European Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood) je mezinárodní longitudinální, epidemiologická studie, jejímž cílem je identifikace současných rizik pro zdravý a optimální vývoj dítěte a navržení způsobu jejich prevence. Sleduje, zda určité biologické, sociální, psychologické a psychosociální faktory ovlivňují přežití a zdravý vývoj plodu, kojence a dítěte v dalších vývojových fázích a zda se tyto faktory v zúčastněných zemích projevují ve stejné míře“ (Klusáček, 2008).

V České Republice je nositelem projektu Výzkumné pracoviště preventivní a sociální pediatrie (pod vedením doc. L. Kukly) při Lékařské fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Zde probíhá pediatrické sledování dětí, zajištění dotazníkové části šetření a celkové organizační zajištění projektu. Psychologický výzkum je realizován Institutem výzkumu dětí, mládeže a rodiny (pod vedením prof. P. Macka) při Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně (Klusáček, 2008).

8.1.1 ELSPAC u patnáctiletých

U patnáctiletých respondentů, kterých se týká můj výzkum, byly v rámci psychologické části projektu sledovány osobnostní charakteristiky, rizikové chování, depresivita, vnímání vlastního těla, strachy, podoba a subjektivní hodnocení vybraných aspektů rodinného života (např. vztah k rodičům, reflexe rodičovských konfliktů), percepce výchovného působení každého rodiče, kvalita vrstevnických vztahů, rané partnerské vztahy, zájmová činnost, aktuální představy o budoucí profesní orientaci, sebehodnocení, identita, užívání internetu, coping a percepce konceptu spravedlnosti (Centrum výzkumu dětí, nedatováno). Ze zkoumaných charakteristik jsem se zaměřila, jak je patrné z formulace výzkumné otázky a hypotéz, na osobnostní charakteristiky a zájmovou činnost a na jejich vzájemné propojení.

8.2 Zdůvodnění volby patnáctiletých adolescentů z ELSPACU

Patnáctileté adolescenty jsem si vybrala, proto, že právě toto období je klíčovým pro utváření osobnosti. Úkolem tohoto období je formovat vlastní osobní a sociální identitu, tj. specifikovat a stabilizovat vztah k sobě, k druhým lidem, k různým komunitám a institucím (viz kapitolu 1). Období adolescence je také klíčovým obdobím pro rozvoj participace ve volnočasových aktivitách (viz kapitolu 2.1.1). Domnívám se proto, že je vhodné sledovat vývoj osobnostních charakteristik a jeho souvislosti s participací ve volnočasových aktivitách právě v období adolescence.

Výzkum v rámci projektu ELSPAC skýtá možnost ověřovat stanovené hypotézy na velkém výzkumném vzorku. Tím by měla být zvýšena možnost zobecnitelnosti na širší populaci. Dále pak mohu v rámci projektu ELSPAC zasadit svůj výzkum do širších souvislostí. Mohu například porovnat výsledky patnáctiletých a sedmnáctiletých adolescentů a zjišťovat tak vývojové tendence v oblasti volnočasových aktivit a osobnostních charakteristik. Nebo mohu porovnávat těsnost souvislosti mezi osobnostními charakteristikami a participací ve volnočasových aktivitách s těsností souvislosti mezi

interpersonálními vztahy a participací ve volnočasových aktivitách. Tím bych například mohla přispět k diskuzi o významu osobnostních charakteristik oproti vnějším vlivům v souvislosti s participací ve volnočasových aktivitách (viz kapitolu 3).

Nevýhodou výběru vzorku z projektu ELSPAC by mohl být fakt, že vyšetření adolescenti byli respondenty po celý život. Jsou tedy zvyklí odpovídat na otázky o své psychice a tím se mohou lišit od běžné populace svých vrstevníků (Ježek, S., Lacinová, L., Širůček, J., & Michalčáková, R., 2008). Ježek, Lacinová, Širůček a Michalčáková (2008) proto navrhuji zjistit míru reprezentativnosti vzorku z ELSPACU výzkumným porovnáním adolescentů vyšetřovaných v rámci projektu ELSPAC s běžnou populací.

Dalším mínusem výběru vzorku z projektu ELSPAC je pak omezení výzkumu již použitými metodami a nemožností znovu kontaktovat respondenty ELSPACU a doptat se na informace, které by mohly být zajímavé a relevantní pro naplnění mého výzkumného záměru.

9 Popis použitých metod

Ke sběru dat byly použity dvě metody: polostrukturovaný rozhovor o volnočasových aktivitách a osobnostní dotazník NEO-FFI.

9.1 Polostrukturovaný rozhovor o volnočasových aktivitách

Polostrukturovaný rozhovor byl veden zaměstnanci IVDMR nebo studenty magisterských programů psychologie Filozofické fakulty a Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Rozhovor byl součástí přibližně dvě a půl hodiny dlouhého vyšetření v rámci psychologické části projektu ELSPAC v prostorách Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Přičemž byl proveden pouze s náhodně vybranou částí vyšetřovaných (viz kapitolu 8). Rozhovory byly nahrávány a následně přepisovány do textového editoru. Při analýze přepsaných rozhovorů byly vybrány a uspořádány informace o tom, jakým volnočasovým aktivitám se patnáctiletí věnují a které z nich je baví nebo naopak nebaví. Na základě takto vytvořeného přehledu jsem na základě svého výzkumného záměru u každého vyšetřeného patnáctiletého adolescenta ze všech volnočasových aktivit, kterým se věnoval, vybrala pouze aktivity sportovní. Patnáctileté adolescenty jsem pak rozdělila podle počtu a druhu takto zjištěných sportovních aktivit.

9.1.1 Dělení podle počtu sportovních aktivit

Podle počtu sportovních aktivit, kterým se patnáctiletí adolescenti věnovali, jsem je rozčlenila na ty, kteří neparticipují v žádné sportovní aktivitě, participují v jedné, ve dvou, ve třech, čtyřech, pěti, šesti a sedmi sportovních aktivitách.

9.1.2 Dělení podle druhu sportovních aktivit

Podle druhu sportovních aktivit (týmové versus individuální), kterým se patnáctiletí věnovali, jsem je rozdělila na čtyři skupiny. Do první skupiny spadali všichni patnáctiletí, kteří ve svém volném čase neparticipovali v žádné sportovní aktivitě (ve výzkumu označováni jako skupina 1). Do druhé skupiny pak patřili ti, kteří ve svém volném čase participovali pouze v týmových aktivitách (ve výzkumu označováni jako Skupina 2). Třetí skupinu tvořili ti patnáctiletí adolescenti, kteří participovali jak v týmových tak v individuálních sportovních aktivitách (ve výzkumu označováni jako Skupina 3) a čtvrtou skupinu ti, kteří participovali pouze v individuálních sportovních aktivitách (ve výzkumu označováni jako Skupina 4). Základní diferenciativní charakteristikou mezi týmovými a individuálními aktivitami přitom byla míra kooperace oproti míře kompetitivity v té které aktivitě (více viz kapitolu 4.4).

Mezi týmové aktivity jsem zařadila následující sporty: baseball, basketbal, fotbal, hokej, hokejbal, floorbal, futsal (sálová kopaná), nohejbal, volejbal, plážový volejbal, házenou, lakros, míčové a sportovní hry, veslování, slalom a sjezd na divoké vodě, jachting, akvabely a horolezectví. K individuálním sportovním aktivitám jsem pak zařadila aerobik, sportovní aerobik, posilovnu, fitness, gymnastiku, moderní gymnastiku, jógu, powerjógu, sebeobranu, judo, karate, box, kick box, běh, orientační běh, běh na lyžích, lyžování, snowboard, skateboard, cyklistiku, freestyle cyklistiku, spinning, bruslení, kolečkové brusle, plavání, potápění, bowling, kuželky, minigolf, petangue, tenis, stolní tenis, squash, badminton, šerm, páku a turistiku. Sportovní aktivity, které respondenti označovali pouze pojmy sport nebo sportovní aktivity jsem do tohoto členění nezahrnovala.

9.1.3 Zhodnocení použité metody

Domnívám se, že metoda polostrukturovaného rozhovoru je k výzkumu volnočasových aktivit u adolescentů v českém prostředí vhodným nástrojem. V rámci polostrukturovaného rozhovoru totiž můžeme adolescenty usměrňovat a vést k cíli, který jsme si vytyčili. Můžeme je povzbuzovat k větší exploraci a doptávat se na věci, které nám na první poslech nejsou zcela jasné. Nevýhodou této metody je však její časová náročnost, zvláště máme-li velký vzorek. Nezbyvá nám potom, než aby byli různí respondenti vyšetřováni

různými výzkumníky, což může vést k celé řadě chyb. Časově náročný je pak také přepis a vyhodnocování takto získaných dat. Dále si myslím, že by bylo dobré zaměřit se nejen na to v jakých aktivitách patnáctiletí participují, ale také na to, kolik času jedinci tou kterou aktivitou tráví a s jakou intenzitou se jí věnují. Domnívám se totiž, že by možná míru participace ve sportovních aktivitách přesněji vyjadřoval čas, který patnáctiletí jednotlivým sportovním aktivitám věnují a také intenzita se kterou tyto aktivity vykonávají, než jejich počet. Je totiž například rozdíl, jestli si jde jedinec jednou za týden zahrát fotbal s kamarády nebo jestli ho trénuje na profesionální úrovni.

9.1.4 Jiné možnosti zkoumání participace ve volnočasových aktivitách

Další možností jak zkoumat participaci ve volnočasových aktivitách a potažmo také v aktivitách sportovních je použití dotazníku. Mohlo by jít například o dotazník volnočasových preferencí (Leisure activity preference) uvedený v kapitole 2.4.3, nebo o Hansenův dotazník volnočasových zájmů LIQ (Leisure Interest Questionnaire) uvedený v kapitole 2.4.4. Oba dotazníky však zjišťují, jak již bylo zmíněno v kapitole 5.1 a 5.5, pouze preference k participaci v té které aktivitě a nezabývají se participací jako takovou. Vhodnějším nástrojem by pak mohl být Leisure Time Exercise Questionnaire LTEQ (viz kapitolu 4.4). Ten se totiž zabývá přímo participací ve sportovních aktivitách a to jak časem, který jedinci ve sportovních aktivitách tráví, tak typem sportovní aktivity podle její intenzity. Nevýhodou dotazníku je, že byl doposud využíván pouze v anglicky mluvících zemích. Musel by tedy být nejdříve přeložen do češtiny a následně by bylo nutné více prozkoumat jeho vhodnost pro českou populaci. Pak by se dle mého názoru mohl stát vhodným doplňkem ke zkoumání sportovních aktivit.

9.2 Osobnostní dotazník NEO-FFI

Dotazník NEO-FFI byl, stejně jako polostrukturovaný rozhovor o volnočasových aktivitách, administrován v rámci psychologické části výzkumného projektu ELSPAC zaměstnanci IVDMR nebo studenty magisterských programů psychologie filozofické fakulty a fakulty sociálních studií v prostorách Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Dotazník má 60 položek, které měří pět škál: Neuroticismus, Extraverzi, Otevřenost vůči zkušenosti, Přívětivost a Svědomitost. Uvedený dotazník a jeho jednotlivé škály jsou popsány výše (viz kapitolu 3.2.6).

Data z dotazníku jsem vyhodnotila podle manuálu, který je k metodě k dispozici v kabinetu diagnostických metod na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. U

každého respondenta jsem vypočítala jeho hrubý skór, kterého dosáhl na škálách neuroticismu, extraverte, přívětivosti a svědomitosti, protože právě těchto charakteristik se týká můj výzkum. V případě, že respondent nevyplnil některou z položek dotazníku potřebnou k vyhodnocení té které škály, zvažovala jsem, zda tuto chybějící hodnotu nahradit neutrální hodnotou 2 nebo respondenta raději vyloučit z výzkumu. Nakonec jsem se rozhodla pro druhou z variant - tedy pro vyloučení neúplných dotazníků z výzkumu. Nahrazení chybějící hodnoty by totiž mohlo vést ke zkreslení.

9.2.1 Zhodnocení použité metody

Dotazník NEO-FFI se mi jeví jako vhodná metoda ke zkoumání osobnostních charakteristik u patnáctiletých adolescentů v rámci projektu ELSPAC.

Pětidimenzionální model Big Five je v současné době jedním z nejpoužívanějších modelů osobnosti. Jednotlivé dimenze tohoto modelu přitom mohou být měřeny celou řadou metod (viz kapitolu 3.2.6.1). V České republice je nejvyužívanější z nich právě NEO osobnostní inventář. Validita i reliabilita tohoto dotazníku byla opakovaně prověřována s uspokojivými výsledky (viz kapitolu 3.2.6.9). Výhodou jeho použití je pak také to, že díky jeho širokému využití v psychologických výzkumech u nás lze snáze porovnávat výsledky výzkumů zaměřených na osobnostní charakteristiky a propojovat je do širších souvislostí. Pracujeme totiž stále se stejně definovanými konstrukty a máme větší jistotu, že používáme-li například termín neuroticismus, máme velmi pravděpodobně na mysli tu stejnou vlastnost jako mluví-li o neuroticismu naši kolegové. NEO osobnostní inventář byl také použit ve výzkumech zaměřených na souvislosti mezi osobnostními charakteristikami a volnočasovými aktivitami, ze kterých vycházejí moje hypotézy.

NEO osobnostní inventář má, jak bylo zmíněno v kapitole 3.2.6.2, tři verze: NEO-PI, NEO-PI-R a NEO-FFI. Verze, která byla použita ve výzkumu ELSPAC, NEO-FFI, je z nich, jak bylo zmíněno taktéž v kapitole 3.2.6.2, nejkratší a měl by přitom obsahovat položky s nejvyšším faktorovým nábojem na jednotlivých měřených dimenzích. Vzhledem k délce a rozsahu jednotlivých vyšetření v rámci projektu ELSPAC se mi proto jeví právě použitá verze dotazníku NEO: NEO-FFI, jako nejvhodnější ze zmiňovaných tří verzí. Nezatěžuje a neunavuje totiž respondenty tolik, jako by tomu pravděpodobně bylo v případě použití jedné ze dvou delších variant. Výsledky by se přitom pravděpodobně neměly výrazně lišit ve své výpovědní hodnotě.

Použití osobnostního inventáře NEO-FFI má samozřejmě také řadu nevýhod. Odpovědi respondentů mohou být zkresleny například tendencí volit spíše sociálně žádoucí

odpovědi než odpovědi, které by sice více odpovídaly osobnostním tendencím toho kterého respondenta, ale nejsou tolik sociálně ceněny. Další slabinou dotazníku je dle mého názoru způsob vyhodnocování, kdy jsou počítány položky které mají ke škále pozitivní vztah se škálami, které k ní mají vztah negativní. Je potom otázka, zda stejné skóre odkazuje také ke stejné míře té které vlastnosti u jednotlivých respondentů. Nevýhodou dotazníku je také nemožnost jít za formulace jednotlivých položek a blíže specifikovat individuální zvláštnosti v porozumění jednotlivým položkám a subjektivním významům odpovědí na ně. Nemůžeme se například doptávat na to, jaké konkrétní situace nebo chování se jedinci v souvislosti s jednotlivými položkami vybavily a proč volí odpovědi, které volí. Dále je v rámci vyplňování dotazníku nemožné doptat se na chybějící hodnoty, případně odhalit příčiny nevyplnění některých položek.

9.2.2 Jiné možnosti zjišťování osobnostních charakteristik

Osobnostní charakteristiky lze samozřejmě měřit také celou řadou jiných metod. Může jít například o osobnostní dotazník 16PF (viz kapitolu 3.2.5) nebo o metody uvedené v kapitole 3.2.6.1 určené k měření pětifaktorové struktury osobnosti. Tyto metody však většinou nejsou přeložené do češtiny a také se s NEO inventářem neshodují ve všech charakteristikách. Vzhledem pak k tomu, že nejsou tak často používány ve výzkumné činnosti a nebyly použity ani ve výzkumech na jejichž základě jsem stanovovala hypotézy svého výzkumu, domnívám se, že použitý dotazník NEO-FFI je pro účely mého výzkumu vhodnější.

Na osobnost lze nahlížet samozřejmě také z celé řady jiných perspektiv a měřit ji tedy také pomocí jiných metod. Může jít například o Bochumský osobnostní dotazník BIP. Ten je zaměřen na posouzení profesních předpokladů, které jsou rozhodující pro úspěch v zaměstnání. Zkoumá motivaci k výkonu, motivaci k vedení, svědomitost, flexibilitu, rozhodnost, orientaci na tým, schopnost prosadit se, emocionální stabilitu, odolnost vůči zátěži, sebevědomí a další. Adolescence je obdobím, kdy je otázka profesní orientace velmi důležitým tématem. Volnočasové aktivity jsou pak jednou z oblastí ve kterých je tato orientace explorována. Tento dotazník tedy může díky svému zaměření právě na profesní předpoklady přinést informace cenné právě pro toto období a také pro oblast volnočasových aktivit. Dalšími dotazníkovými metodami, které měří osobnost jsou pak také například dotazníky Hanse Thomae (viz kapitolu 3.2.1), N. I. Rejnvaldové (viz kapitolu 3.2.2), R. W. Coana (viz kapitolu 3.2.3) nebo O. Mikšíka (viz kapitolu 3.2.4). Podobně jako metody zmíněné v předchozím odstavci však dotazníky BIP, Thomaeův, Rejnvaldové, Coanův a

Mikšíkův nebyly použity ve výzkumech zaměřených na souvislost mezi osobnostními charakteristikami a volnočasovými aktivitami ze kterých jsem čerpala. V tomto ohledu by tedy bylo problematické z nich vyvozovat hypotézy o možných souvislostech mezi participací ve volnočasových aktivitách a osobnostními charakteristikami měřenými pomocí dotazníků BIP, Thomaeoho, Rejnvaldové, Coana nebo Mikšíka.

Zvláštní kategorií osobnostních testů jsou projektivní techniky. Patří sem například Test nedokončených vět, Test kresby stromu, Rorschachův test, Tématický apercepční test nebo Lüscherův test (Svoboda, 1999). Z výstupů těchto metod je však bez doplnění dalšími metodami obtížné spolehlivě usuzovat na konkrétní osobnostní vlastnosti. Také kvantitativní porovnávání jednotlivých výstupů těchto testů mezi sebou je obtížné. Nelze k němu totiž dle Bahbouha (nedatováno) použít metody kvantitativní analýzy. Nehledě na problematičnost převádění terminologie, se kterou operují výzkumné studie, z nichž vychází můj výzkum, do formy výstupu projektivního testu.

Další metodou, kterou by bylo možné zkoumat osobnostní charakteristiky patnáctiletých je polostrukturovaný rozhovor. Ten skýtá možnosti hlubší explorační osobnostních charakteristik, které se nám nedostává v dotazníkové formě. Tato metoda je však dle mého názoru pro velké vzorky a kvantitativní analýzu neúměrně náročná na čas a vyhodnocení.

10 Design a analýza

Jak již formulace výzkumné otázky a hypotéz napovídá, jedná se o korelační typ výzkumu. Šlo mi tedy pouze o zjištění těsnosti souvislostí mezi hodnotami proměnných, nikoliv o hledání kauzálních vztahů.

Vzhledem k výzkumnému designu a typu předpokládaných vztahů mezi proměnnými, jsem se rozhodla pro ověřování prvních čtyř hypotéz pomocí korelačního koeficientu a grafického znázornění rozložení dat pomocí scatter plotu (bodového grafu). Pátou a šestou hypotézu jsem pak ověřovala pomocí jednoduché analýzy rozptylu (ANOVY s jedním faktorem) doplněné metodou kontrastů.

10.1 Testování hypotéz H1 - H4

V tabulce č. 1 jsou uvedeny základní popisné charakteristiky pro hypotézy 1 – 4. :

Tabulka č. 1 Popisné statistiky pro hypotézy H1 – H4

	Počet	Minimum	Maximum	Průměr	Směrodatná Odchylka
počet sportů	325	0	7	1,465	1,313
hrubý skór extraverte	306	12	37	26,850	3,580
hrubý skór svědomitosti	309	9	36	26,670	4,073
hrubý skór neuroticismu	299	7	33	21,425	4,234
hrubý skór převětivosti	299	3	37	24,421	4,078
Validní počet (listwise)	258				

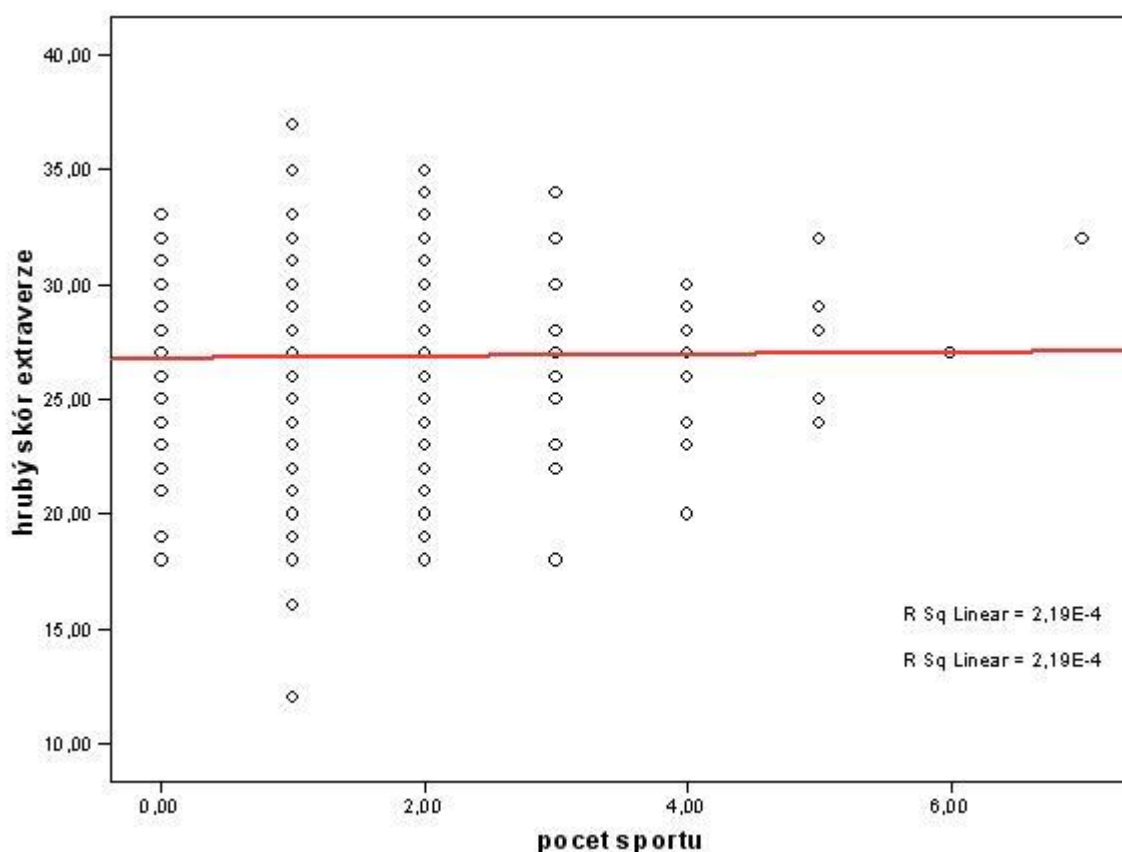
Z tabulky č. 1 vyplývá, že u proměnné počet sportů, která je společná pro hypotézy 1 – 4, odpovědělo 325 z celkových 326 respondentů. Byl u ní zjištěn průměr 1,46 sportovní aktivity se směrodatnou odchylkou 1,31 sportovní aktivity (nejnižší zjištěný počet sportů byl 0, nejvyšší 7).

10.1.1 Testování hypotézy H1

Hypotéza H1 zněla: Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit, se posuzují jako extravertnější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

Na otázky ve škále extraverte odpovědělo 306 z celkových 326 respondentů. Průměrné skóre dosažené na škále extraverte bylo 26,85 se směrodatnou odchylkou 3,58 (nejnižší naměřené skóre mělo hodnotu 12, nejvyšší 37). Pearsonův korelační koeficient pro proměnné: extraverte a počet sportovních aktivit, pak vyšel pouze 0,015 na hladině významnosti nižší než 95% ($p > 0,05$). Signifikantní vztah mezi skórem extraverte a počtem sportovních aktivit tedy nebyl na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ prokázán. Neprokazatelnou souvislost mezi proměnnými dokládá také přiložený scatterplot a jím proložená přímka, která je téměř rovnoběžná s osou x (viz graf č. 1).

Graf č. 1 Souvislost mezi počtem sportů a hrubým skórem extraverte

Na základě uvedených zjištění nelze považovat hypotézu H1 za potvrzenou. Nelze tedy tvrdit, že patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit, se posuzují jako extravertnější než Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

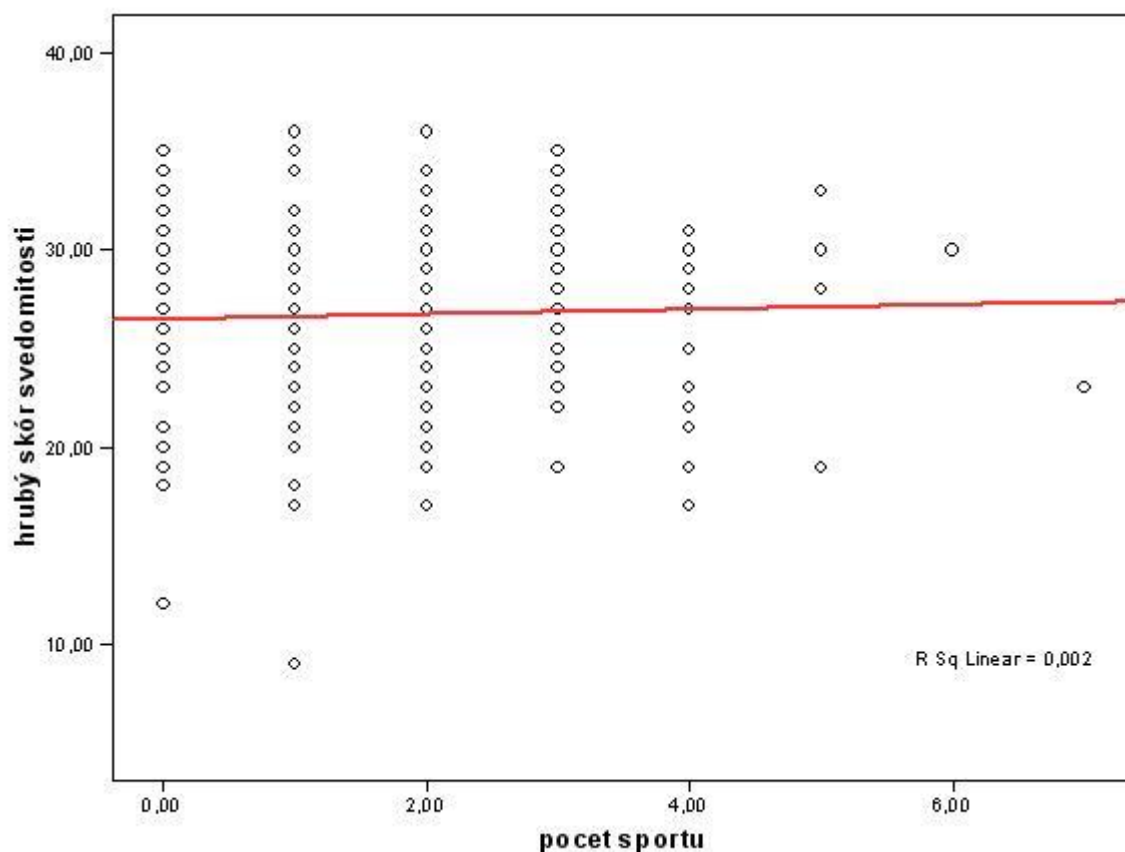
10.1.2 Testování hypotézy H2

Hypotéza H2 zněla: Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit, se posuzují jako svědomitější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

Na otázky ve škále svědomitost odpovědělo 309 z celkových 326 respondentů. Průměrné skóre dosažené na škále svědomitost bylo 26,67 se směrodatnou odchylkou 4,07 (nejnižší naměřené skóre mělo hodnotu 9, nejvyšší 36). Pearsonův korelační koeficient pro proměnné: svědomitost a počet sportovních aktivit, pak vyšel pouze 0,039 na hladině významnosti nižší než 95% ($p > 0,05$). Signifikantní vztah mezi skórem extraverte a počtem sportovních aktivit tedy nebyl na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ prokázán. Neprokazatelnou

souvislost mezi proměnnými dokládá také přiložený scatterplot a jím proložená přímka, která je téměř rovnoběžná s osou x (viz graf č. 2).

Graf č. 2 Souvislost mezi počtem sportů a hrubým skórem svědomitosti

Na základě uvedených zjištění nelze považovat hypotézu H2 za potvrzenou. Nelze tedy tvrdit, že patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit, se posuzují jako svědomitější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

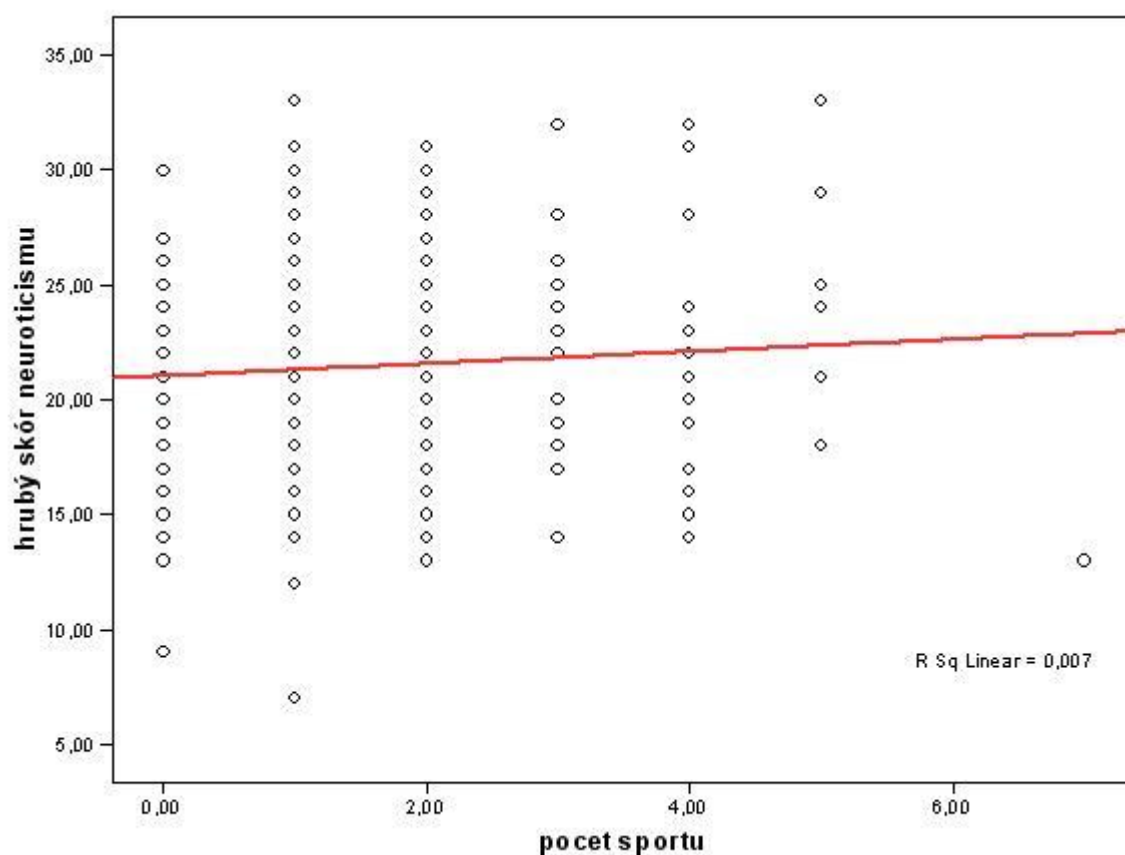
10.1.3 Testování hypotézy H3

Hypotéza H3 zněla: Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit, se posuzují jako emocionálně stabilnější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

Na otázky ve škále neuroticismus odpovědělo 299 z celkových 326 respondentů. Průměrné skóre dosažené na škále neuroticismus bylo 21,42 se směrodatnou odchylkou 4,23

(nejnižší naměřené skóre mělo hodnotu 7, nejvyšší 33). Pearsonův korelační koeficient pro proměnné: neuroticismus a počet sportovních aktivit, pak vyšel pouze 0,081 na hladině významnosti nižší než 95% ($p > 0,05$). Signifikantní vztah mezi skórem extraverte a počtem sportovních aktivit nebyl na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ prokázán. Neprokazatelnou souvislost mezi proměnnými dokládá také přiložený scatterplot a jím proložená přímka, která je téměř rovnoběžná s osou x (viz graf č. 3).

Graf č. 3 Souvislost mezi počtem sportů a hrubým skórem neuroticismu

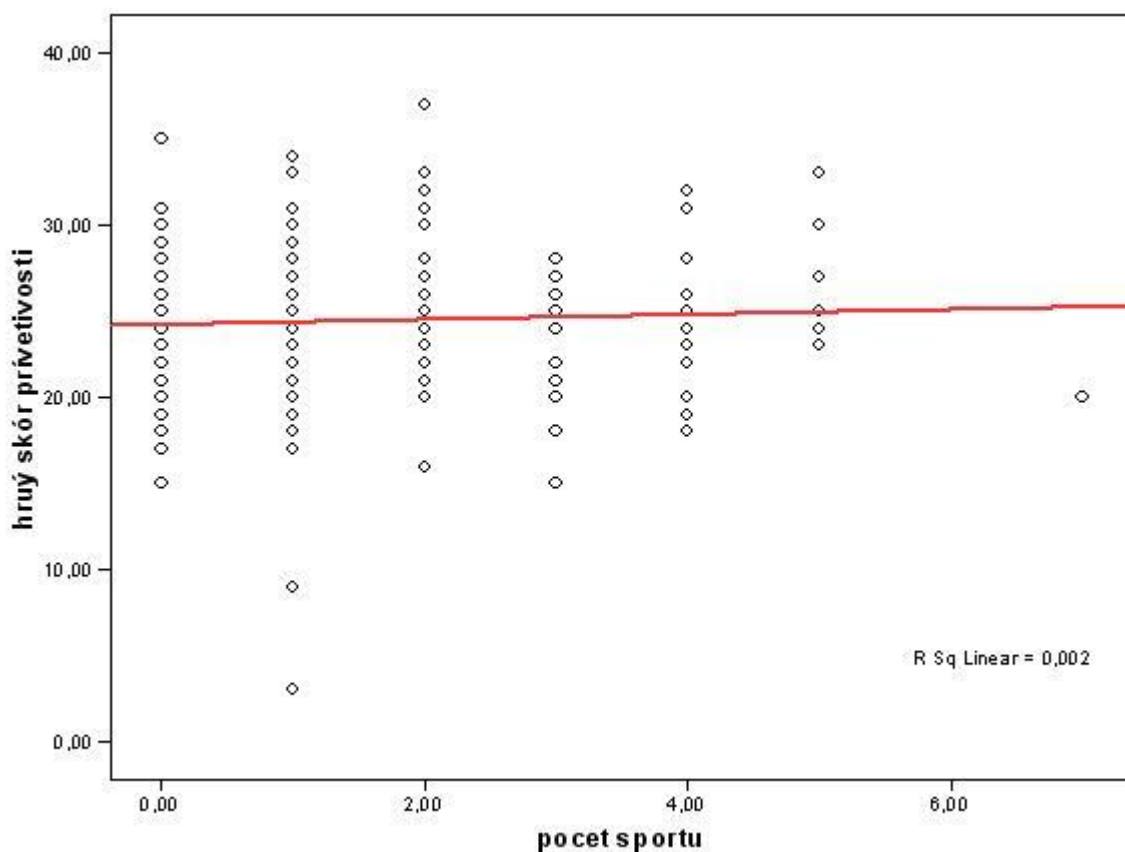
Na základě uvedených zjištění nelze považovat hypotézu H3 za potvrzenou. Nelze tedy tvrdit, že patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit, se posuzují jako emocionálně stabilnější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

10.1.4 Testování hypotézy H4

Hypotéza H4 zněla: Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit, se posuzují jako méně přívětiví než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

Na otázky ve škále přívětivosti odpovědělo 299 z celkových 326 respondentů. Průměrné skóre dosažené na škále přívětivosti bylo 24,42 se směrodatnou odchylkou 4,08 (nejnižší naměřené skóre měl hodnotu 3, nejvyšší 37). Pearsonův korelační koeficient pro proměnné: neuroticismus a počet sportovních aktivit, pak vyšel pouze 0,047 na hladině významnosti nižší než 95% ($p > 0,05$). Signifikantní vztah mezi skórem extraverte a počtem sportovních aktivit tedy nebyl na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ prokázán. Neprokazatelnou souvislost mezi proměnnými dokládá také přiložený scatterplot a jím proložená přímka, která je téměř rovnoběžná s osou x (viz graf č. 4).

Graf č. 4 Souvislost mezi počtem sportů a hrubým skórem přívětivosti

Na základě uvedených zjištění nelze považovat hypotézu H4 za potvrzenou. Nelze tedy tvrdit, že patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství

sportovních aktivit, se posuzují jako méně přívětiví než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

10.2 Testování hypotézy H5

Hypotéza H5 zněla: Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v týmových sportovních aktivitách, se posuzují jako extravertnější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v individuálních sportovních aktivitách.

Pro ověření této hypotézy jsem použila jednoduchou analýzu rozptylu (ANOVU s jedním faktorem). Porovnávala jsem mezi sebou čtyři skupiny: 1) patnáctileté, kteří ve svém volném čase neparticipovali v žádné sportovní aktivitě; 2) patnáctileté, kteří ve svém volném čase participovali pouze v týmových aktivitách; 3) patnáctileté, kteří ve svém volném čase participovali jak v týmových tak v individuálních sportovních aktivitách a 4) patnáctileté, kteří ve svém volném čase participovali pouze v individuálních sportovních aktivitách.

Jednotlivé skupiny a princip, podle kterého do nich byli jednotliví respondenti rozdělováni, je uveden v části o metodě (kap. 9.1.2). Popisné statistiky jednotlivých skupin vzhledem ke skórum dosaženým na škále extraverze pak můžeme vidět v tabulce č. 2.

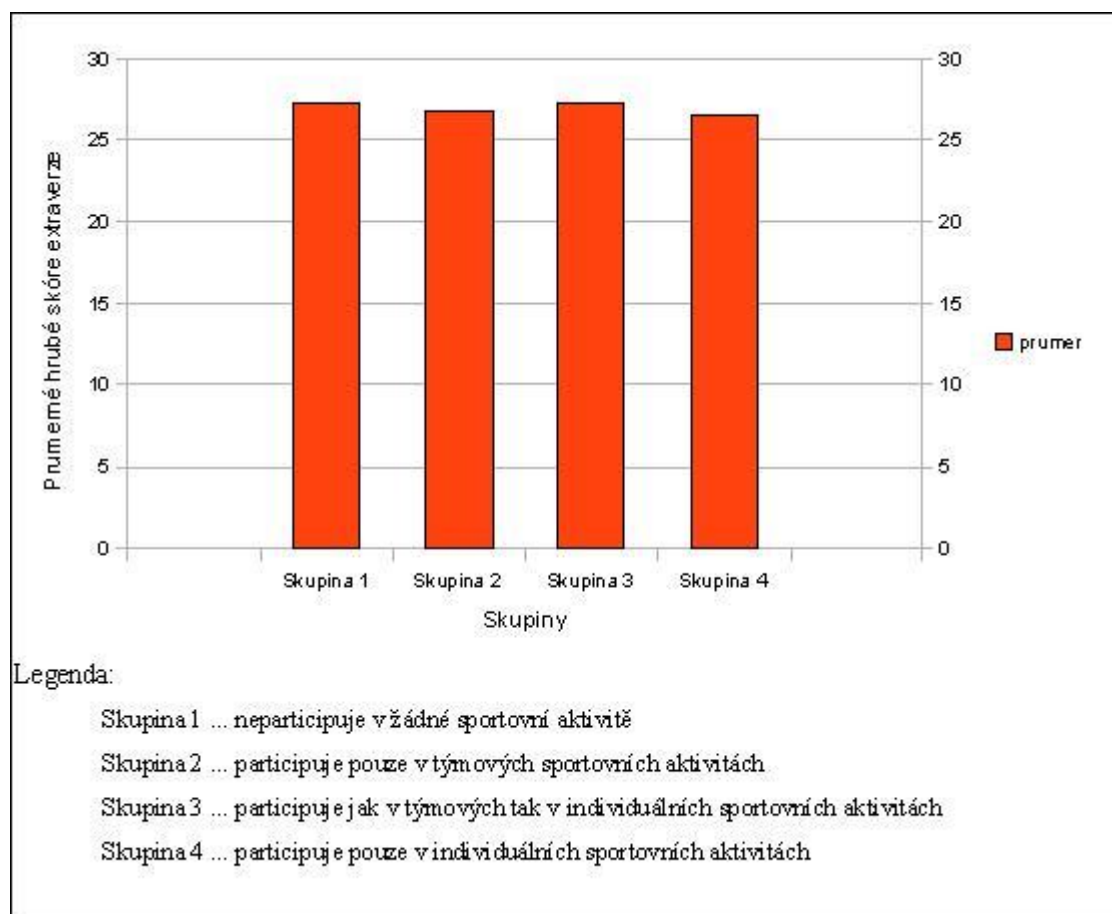
Tabulka č. 2 Popisné statistiky porovnávaných skupin v proměnné extraverze

	Počet	Průměr	Směrodatná Odchylka	Výběrová chyba	95% Interval spolehlivosti pro průměr	
neparticipuje v žádné sportovní aktivitě (skupina 1)	84	27,202	3,559	0,388	26,430	27,975
participuje pouze v týmových sportovních aktivitách (skupina 2)	85	26,694	3,970	0,431	25,838	27,551
participuje jak v týmových tak v individuálních sportovních aktivitách (skupina 3)	46	27,174	2,893	0,427	26,315	28,033
participuje pouze v individuálních sportovních aktivitách (skupina 4)	91	26,506	3,541	0,371	25,768	27,243
Celkem	306	26,850	3,580	0,205	26,447	27,252

Předpokladem použití jednoduché analýzy rozptylu (ANOVA s jedním faktorem) je homoskedasticita, kterou jsem ověřovala Levenovým testem. Ten mi vyšel 0,176 a je tedy nesignifikantní. To znamená, že se rozptyly skupin příliš neliší a jednoduchou analýzu rozptylu (ANOVA s jedním faktorem) tedy můžeme použít.

Na grafu č. 5 potom můžeme vidět, jak se mezi sebou jednotlivé skupiny liší v průměrném dosaženém skóre na škále extraverte.

Graf č. 5 Zobrazení průměrných dosažených skóre na škále extroverze u jednotlivých skupin

Jednoduchá analýza rozptylu (ANOVA s jedním faktorem) neprokázala signifikantní rozdíly mezi hodnotami naměřenými na škále extraverte v jednotlivých skupinách ($F = 0,729$; $df = 3/302$; $p > 0,05$; $\eta^2 = 0,007194$).

Toto zjištění podporuje také metoda kontrastů, podle které mezi žádnými dvěma ze zkoumaných čtyř skupin neexistuje statisticky dostatečně významný rozdíl. Nejsignifikantnější rozdíl jsem našla mezi skupinou 4 a 1, tedy mezi skupinou, jejíž členové participují pouze v individuálních sportovních aktivitách a skupinou, jejíž členové

neparticipují v žádné sportovní aktivitě. Toto zjištění odpovídá grafu. Ani tento rozdíl však není dostatečně signifikantní ($t = 1,28$; $df = 1/173$; $p = 0,2$; $r = 0,69$).

Jednoduchá analýza rozptylu ani metoda kontrastů nepotvrdily existenci statisticky významných rozdílů mezi průměrnými skóry dosaženými na škále extraverte v jednotlivých sledovaných skupinách. Hypotézu H5 tedy nelze považovat za potvrzenou. Nelze tedy ani tvrdit, že patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v týmových sportovních aktivitách, se posuzují jako extravertnější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v individuálních sportovních aktivitách.

10.3 Testování hypotézy H6

H6: Patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v týmových sportovních aktivitách, se posuzují jako přívětivější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v individuálních sportovních aktivitách.

Pro ověření této hypotézy jsem opět použila jednoduchou analýzu rozptylu (ANOVU s jedním faktorem). Stejně jako při ověřování hypotézy H5 (viz kapitola 10.2) jsem mezi sebou porovnávala čtyři skupiny: 1) patnáctileté, kteří ve svém volném čase neparticipovali v žádné sportovní aktivitě; 2) patnáctileté, kteří ve svém volném čase participovali pouze v týmových aktivitách; 3) patnáctileté, kteří ve svém volném čase participovali jak v týmových tak v individuálních sportovních aktivitách a 4) patnáctileté, kteří ve svém volném čase participovali pouze v individuálních sportovních aktivitách.

Jak již bylo uvedeno v předcházející kapitole (10.2), jednotlivé skupiny a princip, podle kterého do nich byli jednotliví respondenti rozdělováni, je uveden v části o metodě (kap. 9.1.2). Popisné statistiky jednotlivých skupin vzhledem ke skórum dosaženým na škále přívětivost pak můžeme vidět v tabulce č. 3.

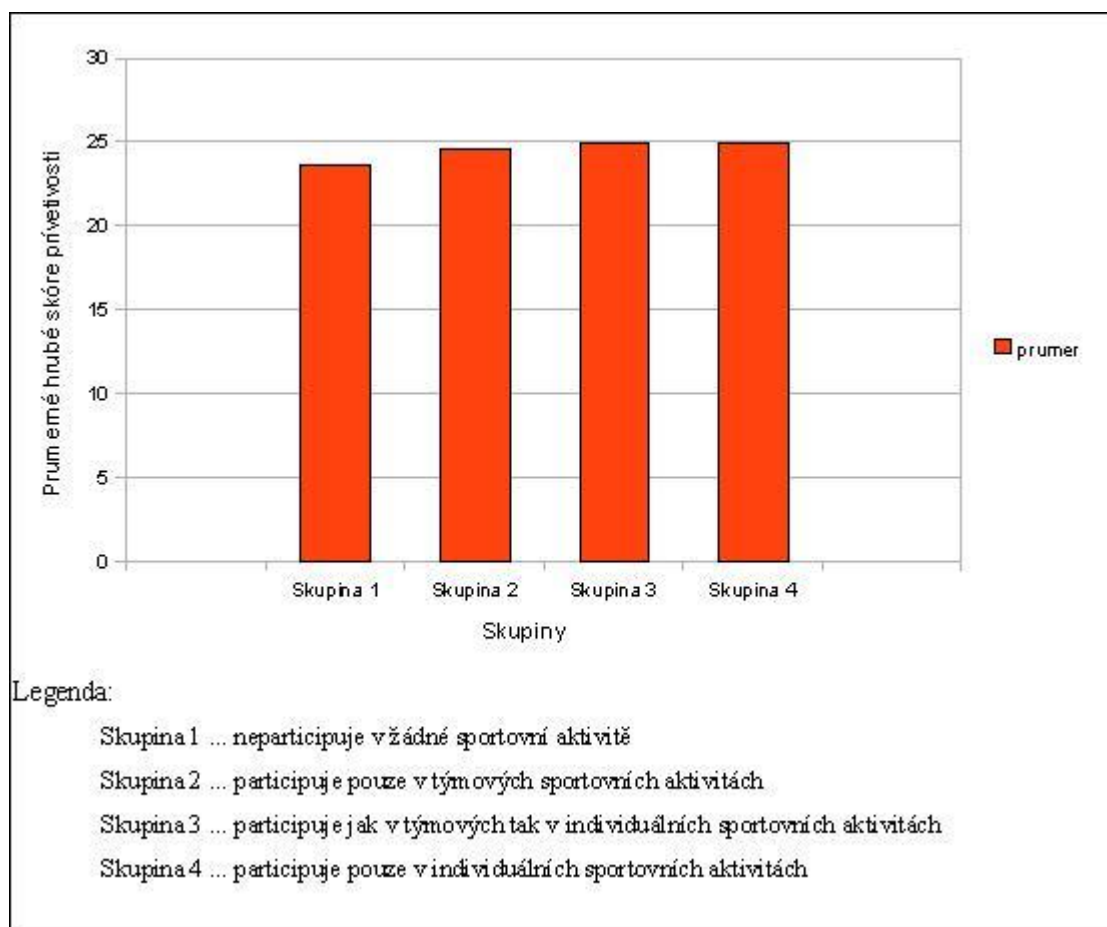
Tabulka č. 3 Popisné statistiky porovnávaných skupin v proměnné přívětivost

	Počet	Průměr	Směrodatná Odchylka	Výběrová Chyba	95% Interval spolehlivosti pro průměr	
neparticipuje v žádné sportovní aktivitě (skupina 1)	84	23,631	4,453	0,486	22,660	24,597
participuje pouze v týmových sportovních aktivitách (skupina 2)	85	24,529	4,075	0,442	23,650	25,409
participuje jak v týmových tak v individuálních sportovních aktivitách (skupina 3)	38	24,895	3,494	0,567	23,746	26,043
participuje pouze v individuálních sportovních aktivitách (skupina 4)	92	24,848	3,903	0,407	24,040	25,656
Celkem	299	24,421	4,078	0,235	23,957	24,886

Předpokladem použití jednoduché analýzy rozptylu (ANOVY s jedním faktorem) je, jak již bylo zmíněno v předcházející kapitole (10.2), homoskedascita. Tu jsem opět ověřovala Levenovým testem, který mi vyšel 0,675 a je tedy nesignifikantní. To znamená, že se rozptyly jednotlivých skupin příliš neliší a jednoduchou analýzu rozptylu (ANOVU s jedním faktorem) tedy můžeme použít.

Na grafu č. 6 potom můžeme vidět, jak se mezi sebou jednotlivé skupiny liší v průměrném dosaženém skóre na škále přívětivosti.

Graf č. 6 Zobrazení průměrných dosažených skóre na škále přívětivosti u jednotlivých skupin

Jednoduchá analýza rozptylu (ANOVA s jedním faktorem) neprokázala signifikantní rozdíly mezi hodnotami naměřenými na škále extraverze v jednotlivých skupinách ($F = 1,587$; $df = 3/295$; $p > 0,05$; $\eta^2 = 0,015881$).

Výsledek jednoduché analýzy rozptylu jsem dále doplnila o testování dat metodou kontrastů. Z jejích výsledků vyplývá, že jediný signifikantní rozdíl je mezi skupinami 4 a 1, tedy mezi skupinou, jejíž členové participují pouze v individuálních sportovních aktivitách a skupinou, jejíž členové neparticipují v žádné sportovní aktivitě. Průměrné hodnoty, kterých dosahovali členové skupiny 4, jsou přitom vyšší než průměrné hodnoty, kterých dosahovali členové skupiny 1 ($t = -1,983$; $df = 1/174$; $p = 0,048$; $r = -1,2169$). Tuto skutečnost dokládá také graf č.6.

Přestože byl metodou kontrastů zjištěn rozdíl mezi průměrnými skóry dosaženými na škále extraverze ve skupinách 4 a 1, nelze považovat hypotézu H6 za potvrzenou. Tento rozdíl se totiž nijak prokazatelně nevztahuje k rozdílu mezi participanty v individuálních a participanty v týmových sportovních aktivitách, a mezi ostatními sledovanými skupinami

nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly v průměrných skórech naměřených na škále extraverze.

Hypotézu H6 tedy nelze považovat za potvrzenou. Nelze tedy tvrdit, že patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v týmových sportovních aktivitách, se posuzují jako přívětivější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v individuálních sportovních aktivitách.

11 Diskuze

Na základě výsledků uvedených v kapitole 10 nelze přijmout ani jednu z navrhovaných hypotéz jako pravdivou. Nemůžeme tedy říci, že by se patnáctiletí, kteří participují ve větším množství sportovních aktivit posuzovali jako extravertnější, svědomitější, emocionálně stabilnější nebo méně přívětiví než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit. Nepotvrdilo se ani, že by se patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v týmových sportovních aktivitách posuzovali jako extravertnější nebo přívětivější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v individuálních sportovních aktivitách.

11.1 Porovnání výsledků ověřování hypotézy H1 s teorií

Nebylo prokázáno, že by se patnáctiletí, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit posuzovali jako extravertnější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

Neprůkazné výsledky testování této hypotézy částečně odpovídají zjištěním výzkumu Wilkinsona a Hansena (2006). Ti také nenalezli žádnou prokazatelnou souvislost mezi extraverzí a sportovními aktivitami zahrnutými do faktorů dvě a čtyři (viz kapitolu 5.2). Faktory dvě a čtyři však v sobě zahrnovaly i jiné volnočasové aktivity než právě aktivity sportovní, které byly předmětem zájmu mého výzkumu. Tato částečná shoda mezi výsledky mého výzkumu a výsledky výzkumu Wilkinsona a Hansena (2006) je tedy diskutabilní.

Porovnáme-li pak výsledky mého výzkumu a výzkumu Wilkinsona a Hansena (2006) s dalšími výzkumy zaměřenými na souvislosti mezi osobnostními charakteristikami a participací ve sportovních aktivitách, zjistíme, že jsou tyto výsledky v rozporu. Tyto další výzkumy se totiž shodují na tom, že extraverze je pozitivně spojena s participací ve sportovních aktivitách (viz kapitolu 5.2).

Vzhledem k tomu, že tyto výzkumy odpovídají předmětu mého zkoumání více než výzkum Wilkinsona a Hansena (2006), nezbyvá než konstatovat, že jsou moje výsledky

v rozporu s teorií. Tento fakt by mohl být způsoben chybami v operacionalizaci proměnných, způsobu měření těchto proměnných a také celou řadou vnějších intervenujících proměnných (viz kapitoly 11.7 a 11.8).

11.2 Porovnání výsledků ověřování hypotézy H2 s teorií

Nepotvrdilo se dále, že by se patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit posuzovali jako svědomitější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

Toto zjištění je v rozporu s teorií. Další výzkumné studie, které se zabývaly souvislostí mezi svědomitostí a participací ve sportovních aktivitách, se totiž většinou shodují na pozitivní souvislosti mezi těmito proměnnými. Jedinou výjimku tvořil výzkum Lynna A. Barnetta (2006), který hovoří o opačné tendenci. Tedy že méně svědomití jedinci preferují participaci ve sportovních aktivitách více (viz kapitolu 5.5). Příčinou této nekonzistence jsou pravděpodobně opět chyby v operacionalizaci proměnných a způsobu jejich měření. Nezanedbatelnou roli mohly sehrát také intervenující proměnné (viz kapitoly 11.7 a 11.8).

11.3 Porovnání výsledků ověřování hypotézy H3 s teorií

Na základě ověřování hypotézy H3 nelze tvrdit, že patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit, se posuzují jako emocionálně stabilnější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

Nesignifikanční výsledky testování této hypotézy alespoň částečně odpovídají pouze jedinému z výzkumů uvedených v teoretické části (kapitola 5.1). Jde o Hollandovu studii šesti typů volnočasových zájmů a jejich souvislostí s osobnostními charakteristikami. Také Holland (in Wilkinson & Hansen, 2006) nezjistil žádnou prokazatelnou souvislost mezi zájmem o sportovní aktivity, zahrnuté v podnikavém typu zájmu, a neuroticismem. Jak již ale bylo zmíněno právě v kapitole 5.1, Holland se zabýval pouze zájmy o participaci v různých volnočasových aktivitách a ne participací v těchto volnočasových aktivitách jako takovou. Ta byla naopak předmětem mého výzkumu. Můj a Hollandův výzkum se tedy podstatně lišily v předmětu zájmu a podobnost našich zjištění tedy nemá velkou výpovědní hodnotu. Tento fakt je ještě výraznější, porovná-li výsledky svého výzkumu s dalšími studiemi, které již byly zaměřeny na zkoumání souvislostí mezi participací ve volnočasových aktivitách a osobnostními charakteristikami.

Tyto studie dospěly shodně k závěru, že mezi neuroticismem a participací ve sportovních aktivitách existuje signifikantní negativní souvislost. Moje výsledky jsou s tímto závěrem v rozporu a neshodují se tedy s teoretickými východisky. Tyto rozdíly mohou být opět způsobeny chybami v operacionalizaci a měření jednotlivých proměnných a intervenujícími proměnnými (viz kapitoly 11.7 a 11.8).

11.4 Porovnání výsledků ověřování hypotézy H4 s teorií

Hypotéza H4 nebyla potvrzena. Nelze tedy tvrdit, že by se patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují ve větším množství sportovních aktivit posuzovali jako méně přívětiví než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v menším množství sportovních aktivit.

Formulace této hypotézy nebyla založena na výzkumech, které by se přímo zabývaly souvislostí mezi participací ve sportovních aktivitách a přívětivostí. Výsledek mého zkoumání je tedy spíše v rozporu s mými úvahami vyvozenými z výsledků empirických výzkumů než s teoretickými předpoklady v pravém slova smyslu (viz kapitolu 5.4).

Domnívám se tedy, že teoretický rámec nám v případě této hypotézy neposkytuje dostatečnou oporu a mohlo by být přínosné pokusit se zopakovat měření pravdivosti této nebo jí podobné hypotézy, abychom získali větší jistotu o její pravdivosti či nepravdivosti. Před tímto měřením by bylo samozřejmě vhodné zamyslet se nad možnými chybami v operacionalizaci a měření sledovaných proměnných, abychom se jich mohli v dalším zkoumání vyvarovat. Výsledky mohly být opět ovlivněny také intervenujícími proměnnými. O možných chybách v operacionalizaci a měření proměnných, stejně jako o možných intervenujících proměnných se zmíním dále (viz kapitoly 11.7 a 11.8).

11.5 Porovnání výsledků ověřování hypotézy H5 s teorií

Hypotéza H5 také nebyla prokázána. Nemůžeme tedy tvrdit, že by se patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v týmových sportovních aktivitách posuzovali jako extravertnější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v individuálních sportovních aktivitách.

Tento výsledek je v rozporu s výsledky studie Eagleton, McKelvieho a Mana (2007). Ti totiž zjistili, že jedinci, kteří participují v týmových sportovních aktivitách skórují výše na škále extraverte než jedinci, kteří participují v individuálních sportovních aktivitách nebo neparticipují ve sportovních aktivitách vůbec. Závěry, ke kterým dospěli Eagleton, McKelvie

a Man (2007) jsou nepřímo podpořeny také výzkumy Rosse, Rausche, & Canady (2003) a Courneyi a Hellsten (1998).

Nepřímé zpochybnění nutné signifikace těchto rozdílů by pak mohly nabídnout výzkumy Eysencka, Niase, & Coxe (in Barnett, 2006) a Brandstattera (in Barnett, 2006). Ty totiž hovoří o spojitosti extraverte s touhou po soutěžení v rámci sportů a her a o vyhledávání aktivit, které jsou více vzrušující než oblasti běžného života. Participace v týmových sportovních aktivitách pak nutně nemusí být více vzrušující než participace ve sportovních aktivitách individuálních. Chápání soutěživosti ve výzkumu Eysencka, Niase, & Coxe (in Barnett, 2006) také nemuselo nutně odkazovat k hyperkompetitivitě a shodovat se tak s chápáním soutěživosti ve výzkumu Rosse, Rausche a Canady (2003).

I přes drobné nekonzistentnosti v teoretickém rámci se domnívám, že byly nesignifikantní výsledky mého výzkumu způsobeny spíše chybami v operacionalizaci a měření proměnných (kapitola 11.7), a také intervenujícími proměnnými o nichž se zmiňuji v kapitole 11.8.

11.6 Porovnání výsledků ověřování hypotézy H6 s teorií

Na základě výsledků nelze říci, že by se patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v týmových sportovních aktivitách posuzovali jako přívětivější než patnáctiletí adolescenti, kteří aktivně participují v individuálních sportovních aktivitách. Jediný signifikantní rozdíl byl zjištěn v míře přívětivosti mezi patnáctiletými adolescenty, kteří neparticipovali v žádné sportovní aktivitě a mezi patnáctiletými adolescenty, kteří participovali pouze v individuálních sportovních aktivitách. Přičemž patnáctiletí, kteří participovali v individuálních sportovních aktivitách se posuzovali jako přívětivější než patnáctiletí, kteří neparticipovali v žádné sportovní aktivitě.

Formulace hypotézy H6 byla založena na výzkumech, které se nezabývaly přímo rozdílem mezi participanty v týmových a v individuálních sportovních aktivitách v hodnotách dosažených na škále přívětivosti. Šlo v nich pouze o sledování souvislostí mezi kompetitivitou a přívětivostí, a kooperativností a přívětivostí. Přičemž Ross, Rausch a Canada (2003) zjistili, že kooperativnost souvisí s přívětivostí v pozitivním smyslu, zatímco kompetitivita (přesněji hyperkompetitivita) souvisí s přívětivostí ve smyslu negativním. K obdobným výsledkům dospěli také Eagleton, McKelvie a Man (2007) (viz kapitolu 5.4).

Výsledky jsou tedy stejně jako v případě hypotézy H4 v rozporu spíše s mými úvahami založenými na výsledcích výzkumů než na konkrétních empirických výzkumech, které by se zabývali konkrétně mnou sledovanými proměnnými. I v tomto případě se tedy

domnívám, že teoretický rámec nám v případě hypotézy H6 neposkytuje dostatečnou oporu a mohlo by tedy být přínosné pokusit se zopakovat měření pravdivosti této nebo jí podobné hypotézy, abychom získali větší jistotu o její pravdivosti či nepravdivosti.

Dále se také domnívám, že vzhledem k zjištěnému signifikantnímu rozdílu v míře přívětivosti mezi patnáctiletými adolescenty, kteří neparticipovali v žádné sportovní aktivitě a mezi patnáctiletými adolescenty, kteří participovali pouze v individuálních sportovních aktivitách, by bylo vhodné se v dalším výzkumu zaměřit právě na tuto souvislost a pokusit se ji blíže prozkoumat a zasadit do relevantního teoretického rámce.

Před jakýmkoli dalším měřením by však bylo samozřejmě opět vhodné zamyslet se nad možnými chybami v operacionalizaci a měření proměnných sledovaných v tomto výzkumu, abychom se jich mohli v dalším zkoumání vyvarovat. Pozornost si jistě zaslouží také intervenující proměnné, které mohly ovlivnit výsledky tohoto výzkumu a mohly by také sehrát svou roli ve výzkumech budoucích. O možných chybách v operacionalizaci a měření proměnných, stejně jako o možných intervenujících proměnných se zmíním v následujících kapitolách (11.7 a 11.8).

11.7 Možné chyby v operacionalizaci a způsobech měření proměnných

Nesignifikantní výsledky mohly být způsobeny chybami v nástrojích měření. Většina těchto chyb byla diskutována již v kapitole o výzkumném vzorku (8.2) a o použitých metodách (konkrétně v kapitolách 9.1.3 a 9.1.2). Jak již tedy bylo zmíněno, jednou z hlavních nevýhod výzkumu v rámci projektu ELSPAC je omezení možností výzkumu již použitými metodami a nemožností znovu zkontaktovat respondenty. Nemohla jsem se tak doptat na informace, které by mohly být pro můj výzkum zajímavé a relevantní. Z polostrukturovaného rozhovoru o volnočasových aktivitách jsem měla pouze informace o tom, jakým volnočasovým aktivitám se patnáctiletí věnují a které z nich je baví nebo naopak nebaví. Na základě těchto dat jsem pak operacionalizovala míru participace ve volnočasových aktivitách pomocí různého počtu sportovních aktivit kterému se patnáctiletí věnovali. Tato operacionalizace však dle mého názoru není ideální a mohla by být jednou ze zásadních příčin nesignifikantních zjištění u prvních 4 navržených hypotéz. Domnívám se totiž, jak už jsem se zmínila v kapitole 9.1.3, že by bylo vhodnější operacionalizovat míru participace ve sportovních aktivitách spíše na základě času, který patnáctiletí tou kterou sportovní aktivitou tráví, a intenzity se kterou se této sportovní aktivitě věnují, než jejich prostým počtem.

Operacionalizace týmových a individuálních aktivit na základě kompetitivnosti versus kooperativnosti jednotlivých sportů také nemusí být úplně adekvátní. Míra kompetitivnosti

nebo naopak kooperativnosti totiž nemusí ani tak souviset s druhem sportovní aktivity (např. basketbal, tenis nebo judo) jako s individuální motivací jedince k participaci v této aktivitě. Hráči fotbalu například nemusí jít ani tak o tým a o vzájemnost a spolupráci jako o to být lepší než ostatní, vyniknout a získat vyšší sociální prestiž. Hráče tenisu může zase naopak ke hře motivovat možnost setkat se s člověkem, se kterým si rozumí a pracovat sám na sobě. Vítězství nebo prohra pro něj pak nemusejí mít zvláštní hodnotu. Domnívám se tedy, že by bylo vhodné zkoumat také motivaci k vykonávání té které sportovní aktivity podobně jako ji zkoumali Courneya a Hellsten (1998).

Další nevýhodou výběru vzorku z projektu ELSPAC je, jak upozorňují Ježek, Lacinová, Širůček a Michalčáková (2008), možná nereprezentativnost tohoto vzorku v porovnání s běžnou populací (viz kapitolu 8.2).

V dalším výzkumu by tedy mohlo být přínosné zaměřit se právě na čas strávený participací ve sportovních aktivitách, intenzitu těchto aktivit a také individuální motivaci k jejich vykonávání. K tomuto účelu by bylo možné využít opět polostrukturovaný rozhovor doplněný předběžnou českou verzí dotazníku LTEQ. Výzkumný vzorek by přitom pravděpodobně sestával z výběru běžné populace patnáctiletých adolescentů.

11.8 Možné intervenující proměnné

Vedle možných chyb ve způsobu měření proměnných mohla výsledky výzkumu ovlivnit také celá řada vnějších intervenujících proměnných.

11.8.1 Volnočasové aktivity jako pouhá součást každodenního hledání a utváření identity

Kapitola 2 nás upozorňuje, že volnočasové aktivity, a tedy i aktivity sportovní, jsou pouze součástí každodenního hledání a utváření identity. Výběr volnočasových aktivit není pouhým odrazem osobnosti jedince, stejně jako jeho osobnost také není utvářena pouze v rámci volnočasových aktivit. Vývoj osobnosti i participaci ve sportovních a jiných volnočasových aktivitách ovlivňuje také celá řada dalších faktorů. Patří mezi ně například rodina, ze které jedinec pochází, vrstevnická skupina a kultura, jíž je tento jedinec součástí, dále jeho individuální kompetence a to, jak tyto kompetence vnímá. O těchto vlivech v souvislosti s volbou konkrétních volnočasových aktivit a tedy i aktivit sportovních pojednávám více v kapitole 2.3.1 zaměřené na kontext výběru volnočasových aktivit.

Vliv těchto faktorů nemůžeme nikdy zcela vyloučit. Můžeme se však soustavným bádáním snažit vytvořit co nejhustší síť poznatků, která nám potom může pomoci odhalit jak

spolu její jednotlivé prvky souvisejí a jak se vzájemně ovlivňují. Dostatečně hustá síť poznatků (nejen v oblasti volnočasových aktivit) také z českého prostředí by nám pak mohla poskytnout větší možnost vycházet při formulaci výzkumných otázek a předpokladů právě z výzkumů z českého prostředí. Nebyli bychom pak tolik odkázáni na výzkumné studie našich amerických kolegů, jejichž poznatky v sobě nutně nesou kulturní specifika americké populace. Jejich zjištění o americké populaci se tak nemusejí shodovat s realitou v českém prostředí a tedy ani s výsledky výzkumů o české populaci.

11.8.2 Sportovní aktivity jako pouhá součást volnočasových aktivit

Stejně jako jsou volnočasové aktivity pouze součástí celé řady faktorů, které se podílejí na utváření osobnosti a identity jedince, jsou také sportovní aktivity pouze součástí celého širokého spektra volnočasových aktivit. Vedle sportovních aktivit má jednotlivec na výběr také z aktivit sociálních, intelektuálních a manuálních (členění volnočasových aktivit dle Dumazediera; kapitola 2.4.1). Každá z těchto aktivit rozvíjí a zároveň zrcadlí jeho osobnost specifickým způsobem. Přičemž se tyto specifické způsoby mezi sebou mnohdy překrývají, doplňují nebo vzájemně vyvažují. Například extravertní jedinci jsou dle Courneya a Hellsten (1998) motivováni k participaci ve sportovních aktivitách možností potkávat se v jejich rámci s jinými lidmi. Tuto možnost však extravertním jedincům neskýtají pouze aktivity sportovní, ale také například aktivity sociální. Protože jsem se ve svém výzkumu zaměřila pouze na sportovní aktivity, nemohu vědět, zda kupříkladu jedinci, kteří neparticipovali v žádné sportovní aktivitě a dosahovali vysokého skóre na škále extraverze, neparticipovali ve zvýšené míře právě v aktivitách sociálních. Přitom by mohlo jít o důležitou intervenující proměnnou.

V dalším výzkumu by tedy mohlo být přínosné zaměřit se na dynamiku mezi různými volnočasovými aktivitami. Na to, jak se tato dynamika odráží v chování a formování identity jednotlivce a také jak se identita jednotlivce odráží a zasahuje do dynamiky volnočasových aktivit. Protože bychom se pravděpodobně museli zaměřit na celé spektrum volnočasových aktivit u každého konkrétního jedince, domnívám se, že by bylo vhodné k tomuto účelu využít metody kvalitativního výzkumu.

11.8.3 Náplň volnočasových aktivit

Dalším faktorem, který je potřeba vzít v úvahu je dle kapitoly 2.3.2 náplň volnočasových aktivit. Náplň volnočasových a tedy i sportovních aktivit souvisí (jak bylo

zmíněno právě v kapitole 2.3.2) nejen s typem aktivity, ale také s konkrétními vedoucími a konkrétními účastníky této aktivity.

Další výzkum by tedy mohl být zaměřen pouze na jeden typ volnočasové aktivity (například pouze na baseball nebo karate). Mohli bychom se tak pokusit odhalit některé typické charakteristiky, které se s participací v této konkrétní sportovní aktivitě pojí.

11.8.4 Kvalita volnočasových aktivit

Nakolik a jakým směrem ovlivní volnočasová aktivita osobnost jedince závisí do jisté míry také na její kvalitě (viz kapitolu 2.3.3).

V tomto ohledu by bylo možné pokusit se ověřit nakolik souvisí kvalita jednotlivých sportovních aktivit se spokojeností jejich participantů s nimi a tedy také s tendencí k dlouhodobé participaci v těchto aktivitách.

11.8.5 Věk zkoumaných adolescentů

Dále je, myslím, v souvislosti s výsledky mého výzkumu vhodné se zamyslet nad možným vlivem věku zkoumaných adolescentů. Věk patnáct let je ve středu intervalu vymezujícího střední adolescenci. Cesta k hledání identity a utváření osobnosti je tedy teprve na začátku. Osobnost je totiž, jak uvádějí Hřebíčková s Urbánkem (2001), velmi pravděpodobně stabilní až po třicátém roce věku. Do té doby může dojít ještě k celé řadě změn. Věk patnácti let a období adolescence jako takové je také specifické přetrváváním značného vlivu rodičů a poměrně vysoké konformity adolescentů s normami a hodnotami jejich vrstevnických skupin. Vliv individuálních osobnostních charakteristik adolescentů na volbu konkrétních sportovních aktivit je tak v tomto věku omezen. S postupným vývojem a rostoucím věkem dospívajících by pak tyto vlivy měly postupně slábnout a osobnostní charakteristiky by se měly nejen v souvislosti s volbou konkrétních sportovních aktivit projevit výrazněji.

Bylo by proto podle mě vhodné studovat vývoj osobnostních charakteristik a participace ve volnočasových aktivitách také v širším věkovém horizontu. Mohli bychom se například pokusit odhalit vývojové trendy v těchto charakteristikách srovnáváním patnáctiletých, sedmnáctiletých a devatenáctiletých.

11.9 Další témata ke zkoumání

Dalšími zajímavými tématy ke zkoumání v souvislosti buď konkrétně se sportovními nebo obecně s volnočasovými aktivitami by pak mohlo být rizikové chování, copingové strategie nebo akademické výsledky a jejich vývoj u adolescentů.

Závěr

Tato práce byla zaměřena na hledání souvislostí mezi osobnostními charakteristikami patnáctiletých adolescentů a jejich participací ve sportovních aktivitách. K prozkoumání těchto souvislostí jsem na základě teoretické části formulovala šest hypotéz, jejichž platnost jsem následně ověřovala pomocí metod kvantitativní analýzy. Vycházela jsem přitom z dat sebraných v rámci projektu ELSPAC pomocí NEO-FFI osobnostního inventáře a polostrukturovaného rozhovoru o volnočasových aktivitách patnáctiletých adolescentů.

Analýza takto sebraných dat však nepotvrdila ani jednu z navrhovaných hypotéz. Jediný statisticky významný rozdíl byl zaznamenán v míře přívětivosti mezi patnáctiletými, kteří neparticipovali v žádné sportovní aktivitě a mezi patnáctiletými, kteří participovali pouze v individuálních sportovních aktivitách. Přičemž bylo zjištěno, že patnáctiletí, kteří aktivně participovali pouze v individuálních sportovních aktivitách, se posuzovali jako přívětivější než patnáctiletí, kteří neparticipovali v žádné sportovní aktivitě.

V diskuzi jsem se pak zamýšlela nad možnými příčinami nesignifikantních výsledků. Dospěla jsem přitom k závěru, že jimi mohly být velmi pravděpodobně chyby v operacionalizaci a způsobech měření sledovaných proměnných, a také některé intervenující proměnné (viz kapitoly 11.7 a 11.8).

Zamýšlela jsem se také nad možnostmi dalšího využití výsledků získaných z tohoto výzkumu. Jeho přínosem by přitom mohla být možnost poučit se z jeho nedostatků v operacionalizaci a způsobech měření sledovaných proměnných, a také příležitost inspirovat se celou řadou dalších možných souvislostí reprezentovaných intervenujícími proměnnými. O návrzích dalších výzkumů pojednávám více taktéž v části věnované diskuzi (kapitola 11). Pro ilustraci uvedu jen několik příkladů.

Mohli bychom se například více zaměřit na čas strávený participací ve sportovních aktivitách, na intenzitu těchto aktivit a také na individuální motivaci k jejich vykonávání u patnáctiletých. Nebo bychom se mohli pokusit odhalit vývojové trendy v těchto charakteristikách srovnáváním patnáctiletých, sedmnáctiletých a devatenáctiletých adolescentů. Vzhledem ke zjištěnému signifikantnímu rozdílu v míře přívětivosti mezi patnáctiletými adolescenty, kteří neparticipovali v žádné sportovní aktivitě a mezi patnáctiletými adolescenty, kteří participovali pouze v individuálních sportovních aktivitách, by se pak bylo možné v dalším výzkumu zaměřit právě na tuto souvislost a pokusit se ji blíže prozkoumat a zasadit do relevantního teoretického rámce.

Literatura

Bahboun, Radvan. (nedatováno). *Jaká je validita projektivních testů*. Staženo 21.4.2010 z <http://www.psychodiagnostika.cz/index.php?akce=validita>.

Barber, B. L., Stone, M. R., Hunt, J. E., & Eccles, J. S. (2005). Benefits of Activity Participation: The Roles of Identity Affirmation and Peer Group Norm Sharing. In Mahoney, J. L., Larson, R. W., & Eccles, J. S. (Ed.), *Organized Activities as Contexts of development: Extracurricular Activities, After-School and Community Programs* (pp. 185 - 210). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Barnett, L. A (2006). Accounting for Leisure Preferences from Within: The Relative Contributions of Gender, Race or Ethnicity, Personality, Affective Style, and Motivational Orientation. *Journal of Leisure Research* 38, 445 - 474. Retrieved March 16, 2009, from ProQuest 5000 Database at <http://www.proquest.umi.com>

Bourdieu, P. (1998). *Terie jednání*, Praha: Karolinum

Centrum výzkumu dětí, mládeže a rodiny. (nedatováno). Unpublished manuscript, Katedra Psychologie, Fakulta Sociálních Studií, Masarykova Univerzita, Brno. Staženo 12.3.2010 z <http://www.psych.fss.muni.cz/veda/laborator/long2.php>.

Courneya, K. S. & Hellsten, L.-A. M. (1998). Personality correlates of exercise behavior, motives, barriers and preference: an application of the five-factor model. *Personality and Individual Differences*, 24, 625 – 633, Retrieved September 30, 2009, from Science direct Database at <http://www.sciencedirect.com>

Diešková, V. (2005). *Základy sociálnej pedagogiky*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca.

Dumazedier, J. (1955). Leisure and pedagogy. *International Review of education/ Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft/ Revue Internationale de l'Éducation* 1, 102 - 116. Retrieved March 19, 2010, from JSTOR Database at <http://www.jstor.org>

Eagleton, J. R. , McKelvie, S. J. , & de Man, A. (2007). Extraversion and neuroticism in team sport participants, individual sport participants, and nonparticipants. *Perceptual and Motor Skills* 105, 265. Retrieved March 16, 2009, from ProQuest Database at <http://www.proquest.umi.com>

Eitzen, D. S. (2009). *Sport in Contemporary Society*. Boulder, CO: Paradigma Publisher.

Erikson, E. H. (1999). *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny.

Gavin, J. (2002). Change your body change your mind. *Strategie*, 15, 30 – 36. Retrieved March 16, 2009, from ProQuest Database at <http://www.proquest.umi.com>

Hausenblas, H. A. & Giacobbi, P. R. (2004). Relationship between exercise dependence symptoms and personality. *Personality and Individual Differences*, 36, 1265 – 1273. Retrieved September 30, from Science Direct Database at <http://www.sciencedirect.com>

Hofbauer, B. (2004). *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál.

Hoyt, A. L. ,Rhodes, R. E. , Hausenblas, H. A., & Giacobbi, P. R. Jr. (2009). Integrating five-factor model facet-level traits with the theory of planned behavior and exercise. *Psychology of Sport and Exercise* 10, 565 – 572. Retrieved September 30, 2009 from Science Direct Database at <http://www.sciencedirect.com>

Hřebíčková, M. & Urbánek, T. (2001). *Big Five. NEO pětifaktorový osobnostní inventář (podle NEO Five-Factor Inventory P.T. Costy a R.R. McCrae)*. Praha: Testcentrum

Hřebíčková, M., Urbánek, T., & Čermák, I. (2002). Psychometrické charakteristiky NEO osobnostního inventáře (NEO-PI-R) pro sebeposouzení a posouzení druhého. *Zprávy – Psychologický ústav AV ČR*. Staženo 17. února 2009 z www.psu.cas.cz

Jacobs, J. E., Vernon, M. K., & Eccles, J. S. (2005). Activity Choices in Middle Childhood: The Role of Gender, Self-Beliefs, and Parents' Influence. In Mahoney, J. L., Larson, R. W.,

& Eccles, J. S. (Ed.), *Organized Activities as Contexts of development: Etracurricular Activities, After-School and Community Programs* (pp. 235 - 254). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Ježek, S., Lacinová, L., Širůček, J., & Michalčáková, R. (2008). The Psychological Branch of the ELSPAC Study: A Survey of 15-Year-Old Respondents. In Ježek, S. & Lacinová, L. (Eds.) *Fifteen-year-olds in Brno: a slice of longitudinal self-reports* (s. 7 – 11). Brno: Masaryk University.

Kirschner, B., O'Donoghue, J., & McLaughlin, M. (2005). Youth-Adult Research Collaborations: Bringing Youth Voice to the Research Process. In Mahoney, J. L., Larson, R. W., & Eccles, J. S. (Ed.), *Organized Activities as Contexts of development: Etracurricular Activities, After-School and Community Programs* (pp. 131 - 158). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Kleiber, D. A. & Powell, G. M. (2005). Historical Change in Leisure Activities During After-School Hours. In Mahoney, J. L., Larson, R. W., & Eccles, J. S. (Ed.), *Organized Activities as Contexts of development: Etracurricular Activities, After-School and Community Programs* (pp. 23 - 44). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Klusáček, Dalibor. (2008). *ELSPAC*. Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, výzkumné pracoviště Fakulty Sociálních Studií, Masarykova Univerzita, Brno. Staženo 12.3.2010 z <http://ivdmr.fss.muni.cz/info/view.php?cislocclanku=2008051902>

Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.

Mahoney, J. L., Larson, R. W., & Eccles, J. S. (2005), *Organized Activities as Contexts of development: Etracurricular Activities, After-School and Community Programs*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Mahoney, J. L., Larson, R. W., Eccles, J. S., & Lord, H. (2005). Organized Activities as Developmental Contexts for Children and Adolescents. In Mahoney, J. L., Larson, R. W., & Eccles, J. S. (Ed.), *Organized Activities as Contexts of development: Etracurricular Activities,*

After-School and Community Programs (pp. 3 - 22). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Masopustová, Z., Michalčáková, R., Lacinová, L., & Ježek, S. (2008). Depressive Symptoms in Adolescence. In Ježek, S. & Lacinová, L. (eds). *Fifteen-year-olds in Brno: a slice of longitudinal self-reports* (s. 71 - 76). Brno: Masaryk University.

Němec, J. (2003). *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času: pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury.

Pedersen, S. & Seidman, E. (2005). Contexts and Correlates of Out-of-School Activity Participation Among Low-Income Urban Adolescents. In Mahoney, J. L., Larson, R. W., & Eccles, J. S. (Ed.), *Organized Activities as Contexts of development: Extracurricular Activities, After-School and Community Programs* (pp. 85 - 110). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Pittman, K., Tolman, J., & Yohalem, N. (2005). Developing a Comprehensive Agenda for the Out-of-School Hours: Lessons and Challenges Across Cities. In Mahoney, J. L., Larson, R. W., & Eccles, J. S. (Ed.), *Organized Activities as Contexts of development: Extracurricular Activities, After-School and Community Programs* (pp. 375 - 298). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Polášková, Masopustová, Z., & Ježek, S. (2008). Body changes and Their Perception in Modele Adolescence. In Ježek, S. & Lacinová, L. (eds). *Fifteen-year-olds in Brno: a slice of longitudinal self-reports* (s. 77 - 83). Brno: Masaryk University.

Raymond Cattell's 16 Personality Factors. (nedatováno). *Wikipedia the free encyclopedia*. Retrieved (2009, February 11) from (Staženo 11. února 2009) http://en.wikipedia.org/wiki/16_Personality_Factors.

Ross, S. R. , Rausch, M. K. , Canada, K. E. (2003). Competition and cooperation in the five-factor model: Individual differences in achievement orientation. *The Journal of Psychology* 137, 323 – 327. Retrieved March 16, 2009, from ProQuest Database at <http://www.proquest.umi.com>

Smékal, V. (2003). Osobnost jako skutečnost člověka a smysl života. *Přednáška na Dies academicus* 14. 5. 2003. Staženo 27.3.2010 z http://is.muni.cz/el/1423/jaro/2004/PSY102/skutecnost_cloveka.doc

Smékal, V. (2002). *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: BARRISTER&PRINCIPAL

Svoboda, Mojmír. (1999). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál.

Stattin, H., Kerr, M., Mahoney, J., Persson, A., & Magnusson, D. (2005). Explaining Why a Leisure Kontext Is Bad for Some Girls and Not for Others. In Mahoney, J. L., Larson, R. W., & Eccles, J. S. (Ed.), *Organized Activities as Contexts of development: Etracurricular Activities, After-School and Community Programs* (pp. 211 - 234). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Walker, J., Marczak, M., Blyth, D., & Borden, L. (2005). Designing Youth Development Programs: Toward a tudory of Developmental Intentionality. In Mahoney, J. L., Larson, R. W., & Eccles, J. S. (Ed.), *Organized Activities as Contexts of development: Etracurricular Activities, After-School and Community Programs* (pp. 399 - 418). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Wilkinson, T. J. & Hansen, J.-I. C (2006). The Relationship Among Leisure Interests, Personality Traits, Affect, and Mood. *Measurement and Evaluation In Counseling and Development* 39, 31 - 41. Retrieved March 16, 2009, from ProQuest 5000 Database at <http://www.proquest.umi.com>